

ԸՆՏԻ

Զահրումար

aegitas

Բաֆֆի Չահրումար

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24431334

Չահրումար:

ISBN 9781772466911

Аннотация

Ճանապարհորդելով պարսկահայ եւ թուրքահայ գրեթե բոլոր գավառներում՝ Բաֆֆին գրի է առել հարուստ տեղեկություններ Հայաստանի բնության, աշխարհագրական դիրքի, ժողովրդի բարքերի ու կենցաղի վերաբերյալ: Այսպիսով, 1871թ Բաֆֆին գրի առավ իր «Չահրումար» վեպը՝ պատկերելով արեւելահայ առետրականության բուրժուազիայի կենցաղն ու բարքերը: Վեպում Բաֆֆին հանդես էր գալիս վաշխատուական բուրժուազիայի քննադատությամբ՝ ստեղծելով վաճառականական ազահ ու ամենակույ խավի մնայուն, գեղարվեստական տիպեր: Հատկանշական է նաեւ Բաֆֆու «Չահրումար» վեպի հիմնական տեքստի հրատարակության հետ կապված փաստը: Բաֆֆին այս վեպի վերջում ավելացրել է մի չափածո հատված «Կտակ» վերնագրով: «Չահրումար»-ի տեքստը տպագրության է պատրաստում գրողի այրին՝ Աննա Բաֆֆին: Ստացվել է այնպես, որ հրատարակիչները տպագրելուց առաջ հանում են այդ չափածո հատվածը՝ հարուցելով Աննա Բաֆֆու դժգոհությունը: Վերջինս պահանջում է վերականգնել այն, չխախտել հեղինակային իրավունքը,

սակայն արձագանք չի գտնում: Անշուշտ, հետագայում, խորհրդային տարիներին տպագրված Բաֆֆու երկերի ժողովածուում դա վերականգնվել է:

Содержание

U	5
F	14
Q	22
T	31
G	43
Q	54
E	63
L	71
P	78
J	84
Конец ознакомительного фрагмента.	90

Բաֆֆի Չահրումար

Ա

Կովկասյան նահանգի մի գավառաքաղաքի մեջ բնակվում էր Հացի-Գելենց Օհանեսի որդի Ղաղոս անունով հարուստ վաճառականը: Նրա ծնողքը, մեռնելով խոլերայից, թողեցին միակ գավակը, փոքրիկ Ղաղոյին, մանկական հասակում, բոլորովին անխնամ և հետին աղքատության մեջ: Փոքրիկ Ղաղոն օրական հացի կարոտ չննալու համար, իրանց թաղի ծխատեր քահանա տեր – Մարութի բա բերարությանբ, հանձնվեցավ իբրև աշկերտ մրգավաճառ Պաճո – Սոսիկոյի մոտ, ուր նրա պաշտոնն այն էր՝ հսկել խանութի դռանը, կանաչեղենի վրա ջուր սրսկել, խնձորների փոշին սրբել, վաճառողներ հրավիրել և երբեմն անցնող մի ջիուտի ետևից թաքուն քարշ տալ աղվեսի պոչ, հետո հա՛յ, հո՛յ աղաղակ բարձրացնել, ծափ տալ և յուր վարպետին ծիծաղեցնել:

Փոքրիկ Ղաղոն առողջ և վստահ երեխա էր, նրա բնական ճարակությունը առիթ տվավ մի քայլ հառաջադիմության նրա գործունեության մեջ, երբ յուր տասնուչորս տարեկան հասակում եղավ նա կատարյալ կինտո: Նա թեև հրաժարվել էր յուր վարպետից, բայց այնքան վարկ և

համարում ստացել էր բոլոր մրգավաճառների մոտ, մինչ նա ամեն օր կարողանում էր անվճար գնել նրանցից ամենայն տեսակ մրգեղեններ, և լցնելով յուր ահագին տաշտը, գլխի վրա դնել, և կշեռքը ուսից քարշ տված, յուր մթերքը քաղաքի շուկաներում և փողոցներում պտտացնել, գանազան լեզուներով բարձրաձայն գոռալ մրգեղենների անունները, գովասանություններ եղանակել և գնորդներ հրապուրել:

Կինտո Ղաղոն ծանոթ էր բոլոր մրգասեր հասարակությանը: Նրա գոռալու ձայնը այն աստիճան քաղաքականություն էր ստացել, մինչ նա շուկաներում երբ յուր խոպոտ և ձգական ներդաշնակությամբ եղանակում էր՝ «հա՛յ ճանճուրի հե՛», այդ բավական էր մի քանի թուպեում դուրս ածել մրգասեր երեխաների խումբը, որոնք ամենայն հոժարությամբ իրանց կոպեկները նրա տաշտի մեջ ձգելով, մի քանի խնձոր կամ տանձ առնելով, ուրախությամբ կրկին դեպի տուն էին վազում:

Այդ հաշողականությունը կինտոյի գործունեության մեջ այն հետևանքն ունեցավ, որ նա ժառանգեց յուր սիրելի վաճառքի անունը, այնպես որ ամեն երեխա, նրա ծանոթ ձայնը լսելով, իսկույն երևակայում էր Ղաղոյին, ահագին բարեբեր տաշտը գլխի վրա, և հրճվելով ասում էր՝ «Ճանճուրը» եկավ:

Եվ այդպիսով Ղաղոն սկսավ կոշվել Ճանճուր:

Ավելորդ էմ համարում մանրամասնաբար պատմել, թե ինչ ճանապարհներով Հացի – Գելի տղան, կամ լավ է

ևս ասել, Ճանճուրը բարձրացավ մինչև յուր հարստության վերին աստիճանը: Այսքանը միայն հարկավոր է հիշել, որ նա յուր տասնվեց տարեկան հասակում թողեց մրգավաճառությունը և չգիտեմ ի՞նչ բախտով բազազխանայի աշկերտ դարձավ. այնտեղ սրամիտ կինտոն ոչ միայն կարճ ժամանակում կրթվեցավ առևտուրի արհեստում, այլ, մի քանի հարյուր մանեթ իր ձեռքն ձգելով, յուր համար փոքրիկ բազազի խանութ բաց արավ, կարճ միջոցում նա ընդարձակեց յուր վաճառականկան ասպարեզը և մեծակշիռ վարկ ստացավ:

Իսկ անհավատարիմ բախտը, որ առաջ այնպես սիրելությամբ ժպտում էր նրա երեսին, խղճալի Ճանճուրին ևս հասցրեց յուր ծանրագին հարվածը: Մի գիշեր հանկարծակի հրդեհով այրվեցավ նրա խանութը, և նրա բազմամյա քրտինքի և աշխատության պտուղներն մի քանի րոպեում անգութ կրակին գոհ դարձան: Ճանճուրը մնաց դարձյալ խեղճ և աղքատ:

Ավելորդ է խորամուխ լինել այն մթին գաղտնիքների մեջ, ուշադրություն դարձնելով չարախնդաց հասարակության բամբասանքներին, որոնցից ոմանք ասում էին՝ «հարամ փողի վիրչն միշտ էտենց կուլի», և ոմանք՝ թե ինքը Ճանճուրը դիտմամբ յուր խանութը հրդեհել է և այլն: Միայն նրա բարեսիրտ պարտատերերն, «աստծու բանն է» ասելով, խիստ ներողամտությամբ վարվեցան այդ դժբախտի հետ և, թումանին չորս ապասի ստանալով, ազատեցին նրան բոլոր պարտականություններից:

Այդ դժբախտությունը շատիպեց Ճանճորին ընդերկար ձգել յուր աղքատության լուծը. նա շուտով եղավ գործակատար մի երևելի կապալառուի մոտ և, քանի տարի ծառայելուց հետո, ինքն սկսավ պարապել փոքրիկ կապալներով, և հետզհետե ընդլայնելով յուր գործունեության շրջանը, նա յուր քառասուն տարեկան հասակից սկսած հագարների հետ էր խաղում մինչև յուր հիսունամյա հասակը, երբ հանդիպում ենք նրան մեր վիպասանության մեջ:

Այժմ նա յուր կինտոյի արհեստով ժառանգած Ճանճոր մականունը կցելով յուր հոր՝ Օհանեսի անվան հետ, կոչվում է «Թիֆլիսի պատվավոր քաղաքացի Ճանճոր Իվանիչ»: Այդ անունով ևս մենք պարտավորվում ենք նրան ծանոթացնել մեր ընթերցողներին:

Ճանճոր Իվանիչի տարիքը, որպես հիշեցիմք, անցել էր հիսունից, բայց ծերությունը դեռ ոչ բուրրովին ճնշել էր նրան: Նրա բարձր, հսկայակերպ ճակատը, միախառնվելով մարմնի գուգակշիռ լայնության հետ, ձևացնում էր ահագին մեծությամբ մի շարժական մսեղեն գունդ:

Նրա այլանդակ դեմքի վայրենի գծագրությունները խիստ կոշտ և սարսափելի էին: Լայն և մտոտ երեսի վրա, անկանոն կերպով, դրված էին կնճած խորշոմների ծալքերը, որոնք վերջանալով դուրս ցցված ծնոտներով և միախառնվելով վրացու պարկի նման ուռած պարանոցի մասանների հետ, ձևակերպում էին Անգեղյա Տորքի առասպելաբանական կերպարանքը, յուր թավամագ հոնքերով, ահագին տափակ

քթով, լայն բերանով, ուռած շրթունքով, որոնք, արյունով լցված երկու հաստ տզրուկի նման, դրված էին միմյանց վրա, և դժնետեսիլ աչքերով, որոնք երկու սարդերի նման նենգավոր կերպով նայում էին երեսի խորշոմների խորքից:

Այդ հսկայական դեմքի արտահայտություններն այնքան դժվար որսալի էին, մինչ անկարելի է որոշ կերպով նկարագրել նրանց, նրանք երբեմն բացատրում էին վագրի վայրենի կատաղությունը, երբեմն սարսափելի մեռելային էին, որպես մահ, և երբեմն անխորհուրդ հիմարական, որպես անխելք ավանակի խաղաղասեր ռեխր:

Նրա երեսի գույնին չէ կարելի որոշ նշանակություն տալ, որովհետև նա փոխվում էր, որքան փոխվում էին տարվա եղանակները: Այսինքն գարնան եղանակում նրա դեմքը ուներ մուգ աղյուսի գույն, բայց քանի մոտենում էր ամառը, այդ ազատ կարմրությունը պարզվում էր, հետևաբար ընդունելով գորշ դեղնապղնձի բրոնզային սևությունը: Իսկ աշունքի ցրտերը խառնելով այդ գորշության հետ փոքրիշատե կարմրություն, նրա դեմքը ստանում էր լերդի գույն: Իսկ ձմեռն ավելի լրջանում էր նա և միևնույն ժամանակ նմանություն էր բերում հնդկահավի գլխի գույնին:

Բայց թե ինչ հոգեբանական և բնագիտական գաղտնիք կար նրանում, այդ դժվար է բացատրել, մենք թողնում ենք ժամանակին և արհեստին լուծել այդ խնդիրը:

Նրա մարմնի կազմության մեջ ավելի հետաքրքրական մի երևույթ էր ահագին փորը: Այդ բախտավոր փորը, լավ է ևս ասել, այդ ամեն ապականության մթերանոցը,

վաղուց արդեն ծառայում էր Բաքուի տարրին: Եվ կարելի է նախանձվելով, թե ինչո՞ւ գինեաների ռումբիքը կարող էին տանել իրանց մեջ այնքան հարյուրավոր թունգիներ այն օրինյալ հեղուկից, որ շնորհում են Կախեթիայի որթերը, ինքն նույնպես աշխատել էր այնքան լայնանալ, գուցե նրանց մեծությանը հասներ: Բայց եթե Ճանճուր Իվանիչի փորը ունենար որևիցե զգացողություն, ես պարտավորություն կհամարեի կարդալ նրան Եզոպոսյան գորտի առակը, թե այդ օրըստօրե տարապայման ուռուցքը ոչ միայն չէր հասցնելու նրան յուր սիրելի նպատակին, այլ մի օր, շատ հավանական է, պատկառելու էր սաստիկ պայթումն և տրաքոց: Միայն ցավալի է ասել, որպես Ճանճուր Իվանիչը, նույնպես և յուր բարեբախտ փորը, գուրկ էին ամենայն մարդկային զգացողությունից: Մենք բարվոք ենք համարում լռել, ի նկատի ունենալով, որ նա շատ էլ փոքր մնացած չէր ռումբիից:

Արդարև, այդ մտեղեն բլուրը ձևացնում էր երկրագնդի վրա մի անպիտան ծանրություն, բլուրովին անօգուտ մարդկային հասարակությանը, այնուամենայնիվ իսպառ չէին կորցնելու նրա այնքան ջանքերը, հաստացնելու և պարտուրելու յուր մարմինը, որովհետև կգար բախտավոր օրը, երբ ճճիք, զեռունները, օձերը և մողեսները նրա շնորհիվ կարող էին ամբողջ ամիս խրախճան կազմել և քեֆ անել նրա գերեզմանում, ունենալով առատ ու լի սեղան: Այդ, իմ կարծիքով, ավելի կնպաստեր մյուս աշխարհում նրա հոգվո փրկությանը, քան թե այն հոգեհացն, որ որոշելով

բազմաթիվ գոհերի արյան գնից, պիտի տային աղքատներին և հարուստներին նրա մահվան պատարագը կատարելուց հետո:

Ճանճուր Իվանիչի հագուստները ունեին առանձին խորհրդական հատկություններ, որոնք համապատասխան էին նրա կոշտ և անգեղասեր ճաշակին: Նրա սև մահուդի կաբան գուցե կրում էր յուր վրա այն հին ձևը, որով առաջին անգամ երևեցավ այդ հագուստը վրաց Քարթլոսի ժամանակ: Մահուդի խավը վաղուց մնաք բարյավ էր ասել յուր գործվածքին, որ նրա փոխարեն ընդունելով յուր վրա յուդի և կեղտի առատ մածույքներ, այնքան կոկվել և փայլունացել էր, մինչ նա ավելի նմանություն ուներ մուշամբայի, քան թե չուխայի: Նրա սև դատաքե արխալուղը, մինչև վիզը խնամքով կոճակած, նույնպես փայլում էր կեղտոտությունից: Նրա քիրմանի շալե գոտին՝ չկարողանալով շրջապատել նրա հաստ փորը և յուր սովորական տեղը թողնելով՝ բարձրացել էր մինչև թևքերի տակ, լավ է ևս ասել, կանգնած էր նրա կուրծքի վրա: Նրա ոչ այնքան լայն շավարը ուներ կրկնակի գույն: Կաբայից ցած բոլորովին մուգ – դեղնագույն էր, բայց բարձրանալով դեպի վեր՝ նա տակավին կրում էր յուր նախկին սև գույնը: Դրա պատճառը ո՛չ այլ ինչ էր, եթե ոչ՝ կաբայից դուրս շավարի մահուդը, որ երկար տարիներ ենթարկվելով արևի և անձրևի ազդեցությանը, գրկվել էր առաջին երանգից: Նրա չաքմեքը (կոշիկները), խարագի հմուտ գործ, կարծես թե ամեն մի նր բրեխայի գերեզման լիներ: Նրանց նալերը

(պայտերը), որք երկայն մեխերով ամրացած էին կոշիկների կրունկներին, իրանց մեծությամբ պակաս չէին իշի նալերից: Իսկ դրանք անհրաժեշտ պետք էին, որովհետև նրանց մեխերը բավականին օգնում էին ճանճուր Իվանիչին յուր ահագին մարմինը անսայթաք ման ածել ցեխոտ և սառած գետնի վրա:

Նրա սև բուխարու մորթե գդակը հայտնի չէ որքան ժամանակ ծածկում էր ճանճուր Իվանիչի ահագին գլուխը: Միայն հարկավոր է մտածել, թե ամբողջ տասնյակ տարիների ընթացքը միայն կարող էր ներգործել նրա վրա այն վնասակար ազդեցությունը, որով մորթը գրկվել էր յուր գույնից և մազերից, երևացնելով գդակի վրա անհամար թվով լերկ աստղիկներ, որոնք ծածկելու համար ճանճուր Իվանիչը ներկել էր թանաքով:

Տարվա բոլոր եղանակներում այդ նվիրական գդակը տեսանելի էր ճանճուր Իվանիչի գլխին: Միայն դժվար է լուծել խնդիրը, թե ի՞նչպես նա ամառային սաստիկ տոթերում չէր զգում որևիցե նեղություն այդ ահագին թարաքամայի մոթայի թանձրությունից: Բայց կարելի է համաձայնել, թե նրա համար տանելի էր այդ ծանրությունը, որովհետև զգացողություն ասած բանը վաղուց արդեն անհետացել էր ճանճուր Իվանիչի սրտից:

Բայց տեսանելի էր, շատ անգամ ճանճուր Իվանիչը ամառային տոթ օրերում, հոգնած և փոշոտած դառնում էր փողոցից յուր տունը, և նստելով թախտի վրա, երբ գդակը առնում էր, նույն րոպեին, կրակի վրա ջուր ածելու նման,

Քանձը շոգիք էին բարձրացնում նրա գլխից: Այն ժամանակ նա յուր աջ ձեռքի ցուցամատը քարշում էր ճաղատ ճակատին, քրտինքի աղբերակների մակընթացությունը գետանում էր խորշոմների միջից, և իսկույն կազմվում էր մի փոքրիկ ջրվեժ, որ հեղվում էր նրա գլխից դեպի գետին: Այնուհետև ճանճուր Իվանիչը սրբում էր թաց եղած ձեռքը և ճակատը յուր կաբայի փեշով, ջրվեժը դադարում էր հոսելուց:

Միայն հարկավոր են համարում խոստովանաբար ասել իմ ընթերցողին, որ թաշկինակ կամ աղլուխ ասած բանը վաղուց արդեն անձանոթ էին ճանճուր Իվանիչին: Միայն նա ուներ յուր գրպանում մի կեղտոտ լաթի կտոր, որով և քիթն էր սրբում, և առավոտյան լվացվելուց հետո երեսը, որի մեջ երբեմն միրգ ածած բազարից բերում էր յուր երեխաներին:

Բ

Այսքան բավական է Ճանճուր Իվանիչի արտաքին կերպարանքի մասին, դառնանք այժմ դեպի նրա ներքին աշխարհի նկարագրությունը, այսինքն նրա հոգվո, մտքի, հանճարի և բարոյական կրթության պատկերները:

Բայց ի՞նչ բարություններ, ի՞նչ արդարություն, ի՞նչ ազնվություն, մի խոսքով ի՞նչ առաքինություններ կարելի է պահանջել այն մարդուց, որ խիստ մոտ էր սողում գետնին: Այսինքն մի ցած մարդ, որ պատրաստ էր իրան հարմարեցնել ամենայն ստոր և կեղտոտ հանգամանքների, ուր կային անձնական շահի նպատակներ: Այդ պատճառով կեղծավորությունը, ստախոսությունը, երդումը, հաճոյանությունը, օտարի բարին հափշտակելը Ճանճուր Իվանիչը անխայթ խղճմտանքով ներելի էր կացուցել իրան, համոզվելով, թե առանց դրանց ո՛չ միայն չի կարելի փող դատել, այլև կյանք վարել կամ ապրել: Կշեռքում ծանր առնել և թեթև տալ նրա հին արհեստն էր՝ սկսյալ յուր կինտոյության կյանքից: Արշինում պակաս չափելը նա ուսած էր բազազխանում աշկերտության օրերից: Իսկ կապալներում պես-պես խարդախություններ գործ դնել, ինժեներին կաշառելով խաբել, արաղում ջուր խառնել, թունդ սպիրտի տեղ սալդաթներին խմեցնել, դրանք կազմում էին նրա նորոգ գործունեության և արդյունքների գլխավոր աղբյուրները:

Այսպիսի պատվիրանագանցություններ ճանճուր Իվանիչի համար ներելի էին և փոշետեսակ: Իսկ երբ պատահում էր նրան գործել խոշոր մեղքեր, այդ մասին նույնպես հոգ չուներ նա: Որովհետև կրոնքը շնորհել էր նրան խիստ դյուրին միջոցներ յուր հոգին սրբելու: Տարին մի անգամ, ավագ շաբաթի օրը, նա անխափան պարտք էր դրած յուր վրա հաղորդվել տիրոջ մարմնով և արյամբ և նորոգել յուր քրիստոնեության կապը աստծո հետ: Հաղորդվելուց առաջ նա խոստովանում էր տերտերի մոտ յուր մեղքերը, և նրա խոստովանահայր քահանան այնքան բարի մարդ էր, որ առանց ծանր ապաշխարանք դնելու նրա վրա, թողություն էր տալիս նրա հանցանքներին, մանավանդ երբ խոստովանողը գաղտնի սողցնում էր նրա ձեռքում մի քանի աբասի, այնուհետև մեղքերի քավողը պատրաստ էր արդեն նրա անունը հիշել յուր պատարագի մեջ և բարեխոսել նրա մասին աստծո առջև: Եվ այդ միջոցով ճանճուր Իվանիչը տարին մի անգամ թոթափում էր ժամտան անկյունում յուր մեղքերի ծանրությունները, և սրբվում էր, որպես, սրբվում է սևացած պղինձը կլեկագործի արհեստով:

Եվ այդպիսով ճանճուր Իվանիչը հասարակության մեջ իրան հայտնի էր կացուցել ո՛չ միայն իբրև մի բարեպաշտ և արդար հայ քրիստոնյա, այլև որպես մի բարեմիտ և պատվավոր քաղաքացի:

Ի՞նչ էր արգելում նրան զրկվել այդ փայլուն տիտղոսներից:

Նրա մեծակշիռ շարժական և անշարժ հարստությունը բավական էր շնորհել նրան պատվավոր քաղաքացիի համարումը: Իսկ նրա արտաքին բարեպաշտությունը, որով անթերի լցուցանում էր նա յուր կրոնական ծեսերն, բավական էին շահելու բարի քրիստոնյայի կոչումը:

Արդարև, Ճանճուր Իվանիչը երբեք յուր կյանքում պաս չէր կերած, նա չէր լուծում սուրբերի տոները և կիրակիները: Եկեղեցու դռնից կամ կամուրջի վրայից անցնելու միջոցին միշտ պատրաստ էր խաչակնքել յուր երեսը: Թելեթի, Օիրանավորի, Նորաշենի, Ջիգրաշենի, Մուղնու տոնախմբության օրերում նա ամենայն տարի յուր գերդաստանով գնում էր համբուրելու: Եթե նրա որդիներից հիվանդանում էին, և գուշակող պառավը ասում էր, թե այդ «խեչեմեն» է, նա առանց ուշացնելու հիվանդին յուր մոր հետ ուղարկում էր «ղամիսթեվա» Բեթղեհեմում, կամ մեյդնի եկեղեցում: Եվ այնտեղ այնքան մնում էին, մինչև սուրբը երագում նրանց հրաման էր տալիս տուն դառնալու:

Բացի դրանից, Ճանճուր Իվանիչը ամեն շաբաթ սովորություն ուներ կյուրակե օրերն ժամ գնալ և պատարագ տեսնել: Նա եկեղեցին մտնելու ժամանակ գիտեր բոլոր ծեսերն, թե ո՛րպես պետք է վարվիլ աստժո տան մեջ, այսինքն ե՛րբ ծունը դնել, ե՛րբ երեսը խաչակնքել, ե՛րբ երկրպագություն տալ, ողջույնի միջոցին ի՛նչ ասել, հրաժարիմքի ժամանակ սատանային որպես հայհոյել և այլն:

Տեսնում ես, Ճանճուր Իվանիչը ժամի մեջ կանգնած է յուր

սովորական տեղում (իհարկե, ամենապատվավոր տեղում)։
նրա հաստ շրթունքները շարժվում են, կարծես թե կարդում
է աղոթքի նման մի բան։ Թեև նա գրավոր աղոթքներ չգիտե,
բայց յուր սովորական լեզվով նա չի դադարում յուր ջերմ
խնդիրները վեր ուղղել դեպի հավիտենական արոտը։ Եթե
մինը ականջ դնելու լիներ նրա աղոթքներին, անշուշտ լսելու
էր այսպիսի խոսքեր. «Տեր աստուծ, քուր հոգուն մատաղ, դու
նամարդի մոհթաջ չանիս, իմ առուտուրին խեր ու բարաքաթ
տաս, իմ գործքերին աջողութիւն տաս։ Տեր աստուծ, քու
հոգուն մատաղ, ազատիր ինձ օրվա շառենեն, հարևնի
բախիլենեն, աստանի շարենեն։ Տեր աստուծ, քու հոգուն
մատաղ, իմ դուշմնիրս փչացրու, ով որ իմ վրա վատ կու
խոսե, նրա լիզուն պապանձեցրու, ով որ իմ վնասին չալիջ
գուքա, նրա տունը քանդե ու էնպես էլ Կունձու տղի ու
Ճուղուր Թաթուխի աչքերը հանե, նրանց տունը բրիշակ արա
իրանց գլխին, վուրթիքը չար հրեշտակով սպանե. նրանք
ինձ շատ օյին էկան փողրաթում։ Տեր աստուծ, փառք քու
ողորմութենին, դու ինձ շատ ես տվի, վուր ոչ մեկին արժանի
չիմ, մագրամ դու իմ ջանին սաղութին տու, իմ կինքը երկար
արա, վուր էլի փուղ դադիմ, բալքա Միրգոյի տղին հասնիմ։
Տեր աստուծ, իմ երեխերքս պահե, նրանց խելք սորվեցրու,
վուր քիզ օրհնող ըլիմ։ Տեր աստուծ, իմ մամա Օհանեսի,
իմ պապ Ծղալորի, իմ դեղի Փեփեյոյի հոգիներն լույս
դարձրու»։ Հետո կցում էր տերունական աղոթքը՝ «Հայր միր,
վուր երգին, սուրբ եղիցի անուն քու, եղիցի կամ քո, վուր պես
գի երգին. հաց մեզ զանապագոր տուր միզ այսօր, թող միզ

գլխարտս միգ պարտապանաց, ի մի տանիլ ըզմիգ ի շարեն, միգ ի փորձութին, գի քոյի արքայութին և գորութին, փառք ավիդենից ավիդենաց. ամեն»:

Միով բանիվ, նրա աղոթքների մեջ կային և՛ օրհնություն, և՛ անեծք, և՛ հայիոյանք, և՛ ամենայն ինչ...

Ճանճուր Իվանիչը հասարակության կարգերի, կանոնների, սովորությունների մեջ ուներ յուր փոքրիկ քաղաքավարությունները: Նա, չնայելով յուր մարմնի անհամեմատ հաստությանը, թեքուն եղեգնի նման ծավվում էր ամեն մարդու առջև՝ թե՛ հարստի, թե՛ աղքատի, մանավանդ աստիճանավորի: Նա գիտեր օրվա ամեն մի պահուն ո՛րպես պետք է ողջունել հանդիպողին: Նա գիտեր, որ առավոտյան պետք է ասել «բարի լուս», կեսօրին՝ «բարև», երեկոյան պահուն՝ «բարի իրիգուն». երբ մութը պատում է աշխարհը՝ «բարի գիշեր»: Նա գիտեր, երբ հանդիպում ես մինին, որ գործում էր, պետք է ասել «բարի աջողում», կամ մինը, որ վաճառում էր՝ ասել «աստված խեղ տա»: Նա գիտեր, որ տերտերին ասում են – «օրհնյա, տեր», բայց վարդապետին և եպիսկոպոսին ի՛նչ պետք է ասել, այդ չգիտեր, որովհետև յուր կյանքում դրանց հետ գործ չէր ունեցել:

Ճանճուր Իվանիչը ճշտությամբ կատարում էր յուր երկրում ընդունած քաղաքավարությունների և այլ կանոնները. Չորօրինակ՝ մինը փոշտալու միջոցին ասել նրան՝ «առողջութին», մինը որ դառնում էր ուխտատեղից, հանդիպածին պես ասել՝ «օղորմած կենաս». ինքը

հորանջելու միջոցին երեսը խաչակնքում էր, որ սատանաներ կամ շար ոգիք բերանից շմտնեն յուր փորը: Եվ փողոցում, երբ հանդիպում էր մեռելի հուղարկավորության, գդակը առնելով կանգնում էր, մինչև անց էին կացնում հանգուցյալը: Ինքը ևս՝ «աստուծ քու մեղքերին թողութին տա» ասելով՝ շարունակում էր յուր ճանապարհը:

Ճանճուր Իվանիչը հայերեն ամենևին կարդալ – գրել չգիտեր և ո՛չ հարգում էր դրա հարկավորությունը, որովհետև յուր փոքրիշատե վրացերեն դպրությունը, որով գրում էր յուր դավթարները, բավական էր նրան. դրանով նա, հայոց ասության ոճով, յուր էշը ցեխից հանում էր:

Ճանճուր Իվանիչը, չնայելով յուր հասարակության մեջ բազմահանճար գիտությանը, համարյա ոչինչ տեղեկություն չուներ յուր ազգային պատմությունից և հայերի կյանքից: Նա չգիտեր, թե ինչո՞ւ ինքը կոչվում է հայ, ուսկի՞ց էր յուր ծագումը, ո՞ր է նրա հայրենիքը, ունեցե՞լ էին արդյոք հայերը մի ժամանակ անկախ տերություն, և ի՞նչ եղավ հայերի անկման և խղճության պատճառը, և ի՞նչ միջոցներով պետք է ուղղել նրա դրությունը. Ճանճուր Իվանիչը այդ մտածությանց մեջ բոլորովին անզգա էր, և յուր կյանքում երբեք ուշադրություն չէր դարձրած, յուր կարծիքով, այդպիսի սնուտի հարցերի վրա:

Նա, բացի մի քանի առասպելաբանական ավանդություններից, ուրիշ իրողական տեղեկություններ չուներ: Միայն փոքրիշատե համոզված էր, որ հայի հավատը լավ հավատ է նրանով, որ լուսավորիչը խոր

վիրապում օձերի և գազանների մեջ կենդանի մնաց, «Ծրթատին» խոզությունից մարդ շինեց և հայոց կրոնի հիմքը դրավ: Այլև նա գիտեր, որ հայի մեռունը առանց կրակի է եփվում, և Երուսաղեմ, հայոց տաճարում, սուրբ հարության օրը, ամեն տարի լույս է իջնում երկնքից: Բայց գնալ այդ լույսը տեսնել և մահտեսի դառնալու ամեննին ցանկություն չուներ, մին որ՝ ծախսից փախչում էր, մին էլ՝ լսած էր, որ Երուսաղեմում մի աղբյուր կա, որի ջուրը մահտեսիքը խմածին պես գժվում են, այդ պատճառով նրանք սարսաղներ են լինում...:

Այդ բոլոր մեր հիշածները Ճանճուր Իվանիչի համար երկրորդական բաներ էին, որոնք նա, այլևայլ հանգամանքներից ստիպված մտածում էր և գործում: Իսկ այն իրողությունը, որի վրա նա հիմնել էր յուր բոլոր մտավոր և հոգեկան ուժը, որ նա համարում էր յուր կյանքի միակ նպատակը, – էր փողը: Փողը, ասում էր նա, կույրին աչք է տալիս, կտղին՝ ոտք, փողը գժին խելք է տալիս, երկչոտին՝ սիրտ, փողը տկարին ուժ է տալիս, գերիին՝ ազատություն, փողը սովածին հաց է տալիս, մեռյալին՝ կյանք. ուրիշ ի՞նչ հրաշքներ չէ գործում փողը... Այդ պատճառով Ճանճուր Իվանիչը աստվածությունը երկու էր բաժանում. երկնքի աստվածը, ասում էր, Քրիստոսն է, բայց երկրի աստվածը փողն է: Նրա համար պետք է ապրել, նրան ամենայն հարգությամբ պետք է պաշտել, որովհետև առանց փողի մարդը գրկվում է մարդ լինելուց...:

Ճանճուր Իվանիչի այդ աստվածների մեջ կա

փոքրիշատե ճշմարտություն: Բայց թե մինչև ո՛րտեղ սխալ էր նրա կարծիքը փողի մասին, այդ թողնում ենք ընթերցողին ինքնին հարցասիրել, միայն մենք կավելացնենք մի քանի խոսք, թե արդար շահասիրությունը երբեք պարսավելի չէ, մեր աչքի առաջ ունենալով այն իրողությունը, որ աղքատի վիճակը խիստ սարսափելի է, և փողը առաջին դերն է խաղում մեր կյանքի մեջ...:

Գ

Տիկին Բարբարեն, – այսպես էր ճանճուր Իվանիչի կնոջ անունը, – թե յուր մարմնի կազմվածքով և թե բարոյական, մտավոր կողմերից ձևացնում էր բոլորովին ընդդիմադիր ծայրը յուր ամուսնու հետ, որին արդեն ծանոթ է մեր ընթերցողը: Նա էր մոտ քառասունամյա մի կինարմատ, բարձր և ուղիղ հասակով, լիքր և առողջ մարմնով: Նրա դեմքի գծագրությունն ախորժելի էր և կանոնավոր: Նրա մանկական գարունքի գեղեցկությունը տակավին թողել էր տիկնոջ փափուկ թշերի վրա փոքր-ինչ գունատված վարդագույն կարմիրը, բայց սևորակ աչքերը դեռ չէին կորուսած իրանց նախկին փայլողությունը: Նրա գիսակը տակավին սև սաթի պես սև էր, նրանց մեջ անգութ ժամանակը արծաթաջրել էր հազիվ նշմարելի մի քանի մազեր:

Նա հազնված էր բավական մաքուր և պատշաճավոր կերպով: Նրա գլխի սև թավիշյա ծաղկազարդ թասակրավին, քողարկված նուրբ շղարշով և կապած եռանկյունի ծավածո ատլասյա թաշկինակով, բավական վայելչացնում էր նրա բոլորակ դեմքը: Ոտից ցզուխ նրա հագուստը համեստ մուգ գույնի էր: Մի այլ գույն նրա հագուստի մեջ բարակ մետաքսեղեն գոտին էր և գլխի զարդարանքը: Նրա կիսանկրոպական և կիսաասիական տարագները, այնպես նուրբ ճաշակով

հարմարված միսյանց, շնորհալի կերպով վայելչացնում էին տիկնոջ տարիքով հասունացած իրանը:

Որպես ասացինք, յուր ամուսնուն բոլորովին հակառակ բնավորություն ուներ տիկին Բարբարեն: Նա թեև ճանճուր Իվանիչի նման սնահավատ էր և բոբիկ ոտքով մինչև Թելեթ համբուրելու էր գնում, թուրքի մորթած չէր ուտում, պասին մեղրով էր թեյ խմում, յուր գավակները հիվանդացածին պես դիմում էր հմայող և աղոթող պառավներին, երագների, մարմնախաղերի, կախարդության հավատում էր, – բայց տնտեսական կառավարության, ապրուստի և կյանքի ճոխության մեջ նա ավելի բարեկյաց և առատաձեռն էր, քան յուր ամուսինը:

Տիկին Բարբարեն մեծատան դուստր էր: Նա յուր տասնևութ տարեկան հասակում ամուսնացավ արդեն երեսունևհինգամյա ճանճուր Իվանիչի հետ: Նրանց պսակը չէր կապված սիրո լծորդությամբ: Բայց նրա ծնողները՝ ցանկանալով ունենալ ճանճուր Իվանիչի նման, իրանց կարծիքով, վաստակավոր և քաղաքագետ անձը փեսա, գեղեցիկ Բարբարեին ձգեցին այն վայրենի գազանի ճանկերի մեջ, որին երբեք չկարողացավ սիրել:

Նրանց առաջին գավակները ծողիկը տարավ: Բայց աստված դարձյալ պարզևեց նրանց երեք աղջիկ և մի տղա: Աղջիկներից մինը՝ օրիորդ Սոֆին էր տասնևութ տարեկան, մյուսը՝ Լիզան տասն տարեկան, երրորդը՝ Ելենան ութն տարեկան: Իսկ արու գավակը, օրիորդ Սոֆիից փոքրն էր, Գրիգոլ անունով, տասնևվեց տարեկան:

Նրանց գավակներից ո՛չ մեկը նմանություն չուներ Ճանճուր Իվանիչին. նրանց ամեն մինը որոշ գույն և կազմվածք ուներ: Օրիորդ Սոֆին կրում էր յուր մոր գեղեցկությունը և նրա մարմնի քնքշությունը: Լիզան մի գորշ սևիկ աղջիկ էր, ցամաք մելամաղձական դեմքով, թուխ, փայլուն աչքերով, գանգրահեր գիսակով: Ելենան ձյունի պես սպիտակ դեմքով, շիկահեր և երկնագույն կապույտ աչքերով: Իսկ Գրիգորը հիվանդոտ մի պատանի էր, տկար կազմվածքով, շագանակագույն մազերով, գունատ դեմքով և նվաղած, սևորակ աչքերով: Այդ բազմազանությունը նրանց գավակների մեջ առիթ էր տալիս զարմանալ, թե ինչո՞ւ Ճանճուր Իվանիչի նման Գողիաթից հառաջ եկավ այդպիսի մանրիկ սերունդ: Բայց ո՞վ գիտե բնության գաղտնիքները: Մինչև այսօր էլ այդ հարցը մնացել է անլուծելի, թե ինչո՞ւ գավակները ըստ մեծի մասին չեն նմանում իրանց հորը...:

Ճանճուր Իվանիչի գավակներից ո՛չ մինը չգիտեր յուր ազգային լեզուն: նրանց ընտանեկան խոսակցությունը վրացերեն էր: Թեև Ճանճուր Իվանիչը և յուր կինը գիտեին փոքրիշատե կաղ ու կոտոր հայերեն, բայց այն ևս խմորված վրացի և թուրքի, ռուսի և այլազգի բառերով:

Նրանք այդ մասին բոլորովին անփույթ էին, թե ամեն մի անհատը պետք է յուր ազգային լեզուն գիտենա, սիրե նրա գրականությունը և կրոնական ու մտավոր ավանդությունները: Այդ պաճառով նրանք ոչ միայն հոգ չէին տանում իրանց գավակներին հայերեն ուսուցանել, այլ ցավալի է ասել, արգելում էին ևս,

մտածելով, որ հայոց լեզուն մի անալիտան լեզու է, և այդ լեզվով խոսելն ամոթ և նախատինք էր բերում մարդուն, որովհետև գոկերին, դարաբաղցիներին, երևանցիներին, շանճրագներին և կոռներին միայն ներելի էր խոսել հայերեն, որոնք Ճանճուր Իվանիչի կարծիքով, ստոր և կեղտոտ մարդիկ էին: Այդ պատճառով նա նախատինք էր համարում մի այդպիսի մտայնոտ խուժանի բարբառով պզծել յուր գավակների լեզուն, որոնք ո՛չ կոռ էին և ո՛չ շանճրագ, այլ «Թիֆլիսի պատվավոր քաղաքացու» գավակներ:

Ճանճուր Իվանիչի գերդաստանի թվումն էին՝ Քիտես իմերել ծառան, բարձրահասակ մի առողջ տղամարդ, գորեղ կազմվածքով, վայրենի դեմքով, գայլի աչքերի նման վառվռուն աչքերով, խճճված թանձր մազերով, և Թինա անունով օս աղախինը, նույնպես առողջ, հաստիկ, ուռած թշերով, ոչխարի հեզ աչքերով և վայրենի եղջերուի միամիտ և խոնարհ սրտով: Թինային Ճանճուր Իվանիչը բերավ Կովկասի լեռներից, երբ գնացել էր այնտեղ բուրդ գնելու, փոքրիկ Գրիգորիի համար ստնտու, ամսական երեք ռուբլի վարձով, և խոստանալով ամեն տարի մի ձեռք հալավ տալ յուր կնոջ մաշված հագուստներից: Բայց հավանելով լեռնաբնակ կնոջ հավատարիմ ծառայությունը, Ճանճուր Իվանիչը չկամեցավ բաց թողնել նրան, այլ բեռնավորելով նրա մարդուն՝ Օերեթելիին, հիսուն ռուբլի պարտքով, խղճալի լեռնաբնակի կինը կապվեցավ անխզելի շղթաներով պարտատիրոջ տան հետ. նա ստիպված էր այնուհետև ծառայել այդ անտանելի գումարի տոկոսի

փոխարեն միայն: Երկար տարիներ ողորմելի Թինան ախ ու վախով հիշում էր յուր հայրենիքի ձյունագարդ սարերը, կանաչագարդ հովիտները և մութ մատախլապատ անտառները, բայց նա մի անգամ ևս չկարողացավ տեսնել նրանց, քանի որ ճակատագրական պարտքը ճնշում էր նրանց: Նրա ամուսինը տարենը մի քանի անգամ գալիս էր յուր կնոջ տեսության, բայց նա երբեք չէր երևում նրա տիրոջ տան մեջ բոլորովին դատարկաձեռն, այլ ամեն անգամ բերում էր յուր հետ ընծաներ իրանց սարի բերքերից, որպիսիք են՝ թթու գլեռ, չորացրած հուն և երբեմն մի հնդկահավ: Իսկ Ճանճուր Իվանիչը նույնպես առատաձեռնությամբ արձակում էր յուր հյուրը՝ գնելով նրա համար երկու աբասանոց մի գույգ տրեխս հին ռումբի կաշիից, և տալով նրան յուր մաշված շապիկները կամ արխալուղը, եթե ամբողջ տասնյակ տարիների միջոցում դժբախտաբար վիճակվում էր նրանց մաշվել և թղթի գործարանի նյութ դառնալ:

Տունը, որի մեջ բնակվում էին Հացի-Գելենք, թեև հին էր, բայց բավական ամուր և հոյակապ շինություն էր երեք հարկով: Ճանճուր Իվանիչը ինքը չէր շինել նրան, բայց համարյա՛ կես գնով առել էր աճուրդում (տորգում): Նորա վերին և միջին հարկերը վարձով էին տված, իսկ ներքին հարկի միայն կեսը վարձով կենողներ էին:

Մենյակները, որ ընտրել էին Հացի-Գելենք իրանց կացության համար, գուրկ էին ամենայն շքեղությունից: Լուսամուտները նեղ, ապակիի փոխարեն թղթով

կալած, պատերը պատած հասարակ թղթով, հատակի տախտակամածը մաշված, դռները գույնից զրկված, պատուհանները կոտրատված, ձևացնում էին որպես մթին և խոնավ գերեզմաններ: Եվրոպական կահ – կարասիք չկային այնտեղ: Վրաց թախտը, նրա վրա ձգած մի քանի թերմաշ գորգեր և կարպետներ, անկյունում փռշիով պատած սուրբ աստվածածնի պատկերը կացուցանում էին բոլոր զարդարանքը այդ տխուր ու մռայլոտ բնակարանի: Ավելացնելով դրանց հետ և մի հատ դայրա ե դիպլիպիտոն, որ խնամքով քարշ էին արված հյուրանոցի պատից, որոնք Լիզան և Ելենան, իջուցանելով իրանց նվիրական տեղից, կյուրակե օրերը ածում էին, լեզգինկա էին խաղում, մի փոքր կենդանացնելով իրանց տխուր մելամաղձական բնակարանի գերեզմանական լռությունը:

Ճանճուր Իվանիչը, որպես հասարակորեն ասում են, «փողոցի մարդ էր». նա ավելի ուշադրություն չէր դարձնում յուր տան տնտեսական կառավարության վրա, այլ սովորաբար ամեն առավոտ վաղ զարթնում էր, մինչդեռ նրա ընտանիքը քնած էին, շատ անգամ առանց թեյ խմելու, երեսը խաչակնքելով, տանից դուրս էր գալիս և դիմում էր բազար: Նա գտնում էր յուր գործակատարներին յուր խանութը բացած և ամենայն ինչ կարգին դրած. նրանց հարկավոր պատվերները տալուց հետո ինքը դուրս էր գալիս փողոց, ամեն մի հանդիպող մարդուն գլուխ էր տալիս, մի փոքր ծիծաղում էր, կեղծավորում էր, շախտուշուխ էր անում. «դու իմ անգին բարեկամս ես» ասելով հեռանում

Էր, յուր մտքի մեջ կրկնելով «հե՛յ, շուն շան որդի» և այլ հայհոյանքներ դեպի «անգին բարեկամը»: Այնուհետև նա գնում էր դեպի մեյդանը, մանրամասնաբար հարցնում էր այլուրի, սոխի, մոթալի և ցոցխալի գները, և եթե գտնում էր մի խեղճ թարաքամա կամ վրացի, ուտելու ապրանքը ձեռքին շվար մնացած, ամբողջ ժամեր նրա հետ բազար էր անում, մինչև զանազան հույսեր տալով, խաբում էր այն միամտին և, խղճալու ապրանքն համարյա կես գնով գնելով, մշակի շալակն էր տալիս և տուն ուղարկում: Իսկ եթե չէին պատահում նրան այդպիսի որսեր, «Է՛հ, սով է եղել» ասելով ունքերը կիտում էր և հուսահատությամբ հեռանում մեյդանից:

Ճրագվառոցին Ճանճուր Իվանիչը տուն էր դառնում յուր սովորական թթված և խոժոռած ռեխով. թեյի մեքենան սպասում էր նրան թախտի վրա: Նա առանց բարի իրիզուն ասելու կամ մինի հետ խոսելու նստում էր: Սարսափելի էր նրա դրությունը, երբ նկատում էր տան մեջ յուր կամքին ընդդեմ փոքրիշատե լավ կամ վատ փոփոխություն. օրինակի համար՝ եթե թեյը սովորական չափից շատ էին զցած և թունդ էր, կամ մի ճրագի փոխարեն վառվում էր երկուսը, և կամ մանդալի մեջ ածուխներն ավելի շատ էին դրած, և այլ այդպիսիք: Նա, արջի նման կատաղելով, սկսում էր մրթմրթալ, և աղախնին ու ծառային կուշտ սրտով հայհոյելուց և յուր կնոջ ու զավակների ուրախությունը խոռովելուց հետո, նրանց թեյըմպությունը զահրումար էր շինում. և շատ անգամ յուր սրտի գայրույթը թափելով շան

կամ կատվի վրա, նրանց գլխին մի քանի գավազանի զարկ հասցնելով, թողնում էր խղճալի անասունները ցավալի կերպով կաղկանձելիս, և առանց յուր թեյի գավաթը խմելու՝ մրթմրթալով դուրս էր գալիս տանից և դիմում դեպի կլուբ, այնտեղ վաճառականների հետ տեսնվելու համար, և առևտուրից կամ կապալներից լուր լսել, մինի հաջողության վրա տրտմել, մյուսի անաջողության վրա ուրախանալ, և մի կոպեկով նարդի խաղ անել ու ժամանակ անցկացնել:

Արդարև, ճանճուր Իվանիչը յուր տանից դուրս հասարակության մեջ խոնարհ էր որպես ավանակ, երկչոտ էր որպես նապաստակ, կեղծավոր և շողոքոթ էր որպես կատու, և շողոմիչ, քծնվող էր որպես շուն, իսկ յուր ընտանեկան շրջանում կատտղի էր որպես արջ: Ճշմարիտ, այդպիսի մարդիկ, որ դրսում գետին են լիզում, ամենի առջև ստրկաբար թեքվում են, ծալվում են, բայց դառնում են բռնակալը իրանց խեղճ ընտանիքի: Նրանք մի այլ առարկա չեն գտնում նրա վրա գործ դնելու իրանց վայրենի ուժը և մտքի ցնորքը, քան իրանց տկար կենակիցը – խեղճ ամուսինը, և իրանց գերդաստանի մյուս անդամները, որոնք ստիպված են ստրկաբար հպատակել նրա կամքին: Բայց տիկին Բարբարեն գիտեր յուր ամուսնու բնավորության բոլոր թույլ կողմերը. նա միշտ նկատած էր, որ նրա բարկության ժամանակ որքան լռես, նա կբորբոքի, իսկ երբ որ խստությամբ պատասխանեցիր, նա արդեն ընդունում է յուր սովորական խոնարհ և կեղծավոր կերպարանքը: Այդ պատճառով տիկին Բարբարեն, ուշադրություն չդարձնելով

յուր ամուսնու խստասրտությամբ, շատ անգամ կարողանում էր գործադրել յուր իշխանությունը և կամքը տնտեսական և ընտանեկան պիտույքների և հարաբերությունների մեջ, թեև դրա համար նա ստիպված էր վարել մի անխզելի պատերազմ Ճանճուր Ի-վանիչի կամքի դեմ:

Գ

Բայց մի գիշեր, ուսկից սկսվում է մեր վեպը, Հացի-Գելենց տան մեջ տեսանելի էր արտաքին կարգի փոփոխություններ: Կարծես թե նրանք պատրաստվել էին հարսանիքի կամ թե սպասում էին ընդունել մի պատվավոր հյուր: Այդ պատճառով սենյակները լուսավորված էին սովորականից ավելի ճրագներով, հատակի տախտակամածը մաքուր լվացված էր, գորգերը, որ ամբողջ տարին ծալված, մառանում դրված էին և բացվում էին միմիայն տոն օրերը, այսօր սփռած էին: Լիզան, Ելենան, Գրիգորը, Քիտեսը և Թինան մաքուր հագնված էին, մի քանի հյուրեր իրանց դրացի աղջիկներից, կնիկներից և մերձավոր ազգականներից թռչում էին այս կողմ և այն կողմ. միով բանիվ ամենուրեք տեսանելի էին ուրախ դեմքեր և լսելի էին ծիծաղի ձայներ, որ մի օտարոտի երևույթ էր այն թախծալի բնակարանի մեջ: Բայց միևնույն անփոփոխ այն տան առարկաներից մնացել էր ճանճուր Իվանիչի տրտում և մռայլոտ ռեխը, որին կյանքի բոլոր ուրախալի հանդեսները ազատել կարող չէին...:

Այո՛, Հացի-Գելենք պատրաստվել էին ընդունել օրհորդ Սոֆիին, որ ավարտելով յուր ուսումը տեղային գլխավոր իգական դպրոցում, այն օրը վարժարանի կյանքից փոխվում էր դեպի յուր ծնողների ընտանեկան կյանքը:

Տիկին Բարբարեն ինքն էր գնացել օրհորդ Սոֆիին

բերելու պանսիոնից:

Ճանճուր Իվանիչը յուր սենյակում նստած մի մարդու հետ խաղում էին նարդի:

Այդ մարդը կոչվում էր Սամիլ Պետրովիչ Թաթուխով:

Այդ պարոնը կլիներ քառասունհինգ տարեկան, բարձր և լիքը հասակով, ալեխառն մազերով և հնամաշ հագուստով: Նրա բոլոր շարժվածքի և խոսակցության մեջ նկատելի էր կեղծավորի խորամանկ ձևերը: Արդարև, Թաթուխովը հայտնի էր որպես նույն քաղաքի շարախնդաց բամբաստողներից մինը: Նա բոլորովին անգործ և պորտաբույժ մարդ էր, և որպես այն քաղաքի հասարակության կենդանի օրագիրը, առավոտից մինչև գիշեր զանազան լուրեր ման ածելով, նա պատրաստ էր ամեն ծակ մտնել, ուսկից՝ ճաշի, խոնջույքի, հարսանիքի և մեռելի հոգեհացի հոտ էր փչում:

Բայց նույն գիշեր, Սամիլ Պետրովիչը, չգտնելով մի յուզալի տեղ, ուր ընթրիքը խիստ ճոխ լիներ և սեղանը առատ, և նկատելով Ճանճուր Իվանիչի լուսամուտներից ճրագների վառվիլը, այդ անսովոր երևույթն առիթ տվավ նրան մտնել այնտեղ: Եվ նա չսխալվեցավ յուր կարծիքի մեջ, երբ այն նշանավոր ժլատի տան մեջ գտավ մի օտարոտի հանդես, որ կարող էր ծառայել նրա փորին:

– Լսիլ ե՞ս նուր խարար, Ճանճուր Իվանիչ, – ասաց Թաթուխովը նարդիի գարը ձգելով, – ասում ին՝ Պրուսը Փռանցուզի հիտ կովում է, ու Փռանցուզմենն մե քանի քաղաք է առի:

– Ռո՞ւսը, – հարցրուց Ճանճուր Իվանիչը, չդադարելով խաղալուց:

– Չէ, Պրուսը, – պատասխանեց Սամիլ Պետրովիչը:

Ճանճուր Իվանիչը, ծանոթ չլինելով այդ օտարոտի անվան հետ, կրկնեց յուր հարցը.

– Պրուսը ո՞վ է:

– Նա էլ մի թագավոր է Եվրոպումը, – պատասխանեց Սամիլ Պետրովիչը քաղաքագետ մարդու ոճով:

– Է՛հ, թող մեկգնեկու միս ուտին, ի՛նչ միր բանն է թագավորներու վրա խոսիլը, – ասավ սառնությամբ Ճանճուր Իվանիչը և հորանջեց յուր վիզը քորելով:

– Գազեթներում գրած էր, վուր Սեդանի մոտ մինձ կռիվ է էլի, Նապոլեոնի գերի ին տարի հարյուր օխտանասունուհինգ հազար սալդաթով, – ավելացրեց Սամիլ Պետրովիչը:

Ճանճուր Իվանիչը, բոլորովին անկարեկից բացատրություն տալով յուր դեմքին՝ խոսեց.

– Ախա՞ր սատանի մոտ ի՞նչ գործք ուներ Նապոլեոնը, վուր գերի էր ննգնում. Է՛հ, ի՛նչ կուզի անին, քիսեմես ի՛նչ է գնում: Դու՞ն միր քաղկի բանն ասա՛, Սամիլ Պետրովիչ:

Արդարև, եթե բոլոր աշխարհը քանդվելու լիներ, Ճանճուր Իվանիչին փույթ չէր, միայն նրա կոպեկին վնաս չլիներ: Եվ Սամիլ Պետրովիչը՝ նկատելով որ նա ամենևին համակրություն ցույց չտվավ յուր քաղաքական լուրերին, խոսքը փոխեց, ասելով.

– Էս էլ քեզ քաղկի թագա խաբար, լսի՞լ իս, Խաշուտողի

տղեն, ասում ին, փողորաթներում զարար է արի, ու էգուց
տնիրը տորգով ծախում ին:

– Էդ լա՛վ խաբար է... – կրկնեց Ճանճուր Իվանիչը՝
դադարելով խաղալուց, և նույն րոպեում ուրախության նման
մի բան փայլեցավ նրա մեռած դեմքի վրա:

– Քանի՞ է նրա խազնի պարտքը:

– Քառասուն հազար մանեթ:

– Էդ լա՛վ է... – կրկնեց Ճանճուր Իվանիչը խորին
ոգևորությամբ:

– Ամա քառասուն հազար մանեթն էլ շատ փուղ է, է՛,
– պատասխանեց բամբասողը գլուխը շարժելով:

– Հոգին դուրս գա, – նրա խոսքը կտրեց Ճանճուր
Իվանիչը, – նա շատ իր ասածի էր, ու վուտն էլ իր լիեքի
գորա չէր ձգում...

Եվ նա մի քանի վայրկյան մտածության գնաց:

Մեզ հայտնի է, որ Ճանճուր Իվանիչի այդ լռությունը
որևիցե ցավակցության զգացմունք չէր դեպի խղճալի
Խաշուտողի տղան, որի որդիքը քանի օրից հետո պիտի
գրկվեին հացից, այլ, ընդհակառակն, այդ մի խորին
հոգեզնայության վրդովմունք էր, որ պատճառեց նրա
սրտում բամբասողի անակնկալ ավետիքը: Որովհետև ոչինչ
լուր Ճանճուր Իվանիչին այնքան չէր ուրախացնում, որպես
մի բոթաբեր լուր որևիցե դժբախտի, երբ նա անաշողության
էր հանդիպում: Այդ նրա միակ բաղձալի ցանկությունն
էր, երբ նրա համավիճակ կամ իրանից բարձրաստիճան
անձինք, ենթարկվելով զանազան վնասների, խոնարհվեին,

և ինքն գերիվերո դասվեր նրանց ավերման փլատակների վրա: Այդպիսի ցանկություններ ունեցողներն այնքան շատ են, որ Ճանճուր Իվանիչը ձևացնում է նրանց բավական բարեխիղճ ներկայացուցիչը...:

Գոհ լինելով յուր լսած լուրից, Ճանճուր Իվանիչը հրամայեց Քիտեսուն շուտով պունջ մատուցանել բամբաստողին, և ապա հարցրեց.

– Էլ ի՞նչ կա:

Բամբաստողը, նկատելով յուր հաղորդած լուրի ուրախալի ընդունելությունը և լսելով պունջի անունը, ավելի ոգևորվելով հաղորդեց յուր խոսակցին մի նոր ավետիք ևս.

– Էլ ի՞նչ գուցիս, Ճանճուր Իվանիչ, Խոխրոյի տղի դուքանն էլ էսօր փնջատեցին, օխտը հազար թումանով կուտր է ննգի:

– Շատ լավ էլ ին արի, նրա հերն անիծած, – պատասխանեց մի փոքր բարկանալով Ճանճուր Իվանիչը. – նա էլ իր շումը չէր կենում: Դրա հորը ես տեհիլ իմ հինգ կոպեկով Շեյթան փողոցեմեն ալուրի մեշոկը ինչկլի Վերա կու տաներ. ամա տղեն, կոսիս, թավադ էր ըլի, վուտնիրը կոտրվիլ է՞ր, վուր կատեթ էր պահում, դրոշկով էր ման գալի... կնկա համա պըլյանտե քորոց ու ոսկե ցեպոչկա էր շինել տվի. ինքն էլ մե նալ շլինքին քաշ տալու համա հազարներով մանեթներ մսխեց...:

– Էնենց մարդու վիրչն էլ էհենց կուլի, – կրկնեց Սամիլ Պետրովիչը. – հորես Էշքեթթողի տղեն, մինք ամենքս տեհիլ ինք, հերը ծխում, մխում սիվցած մե փոնջի էր, հիմի տղեն

դրոշկով է ման գալի, ու բաբորի վորոտնիկ ունե... հա՛, քու գլխի պատովիլը գիտենա... Էգուց քու վիրչն էլ կու տեհնինք, եփոր վոր քու բարաբանն էլ կոծին...:

Ճանճուր Իվանիչը, չկամենալով տեղիք տալ բամբաստողին կարծել իրան մի չարախնդաց մարդ, փոխեց խոսքը, տալով յոր մտածությանը ավելի մարդասիրական կերպարանք:

– Էս ժուկումս, – ասաց նա, – դիփունանքն էլ էհենց ին դառի, Սամիլ Պետրովիչ, շան վորդութիւնը սորվիլ ին, ով վոր քիսումը մե քանի շահի փուղ է տեհնում, գժվում է ու Էնդումեն դենը գցում է դենը անխի – անխիլ, դես ու դեն մսխիլը, իժում եփոր տեհնում է, վոր օխտենեն չէ կանացի գա, ուրիշ սատանութին է մոգոնում – ան կուտը է ննգնում, խալխի փուղիրն ուտում, ան թե չէ Մոսկովենեն, դես ու դենենեն հագարնիրով փուղ է տակն անում, իժում թումնին երկու աբասի փուղ տալի իր պարտքատերերուն: Աբա մե ասա՛ դուն Էն խիղճ փուղատերիրը մեղքը չի՞ն, ախար ինչի՞ իրանց չափով չին ժաժ գալի, վոր վիրչը խարաբ չըլին, իրանց նամուսը պահին ու վիրչը բիաբուտ չըլին:

– Մե խոսքով, շատ դուրթ իք հրամայում, աղա, – կրկնեց Սամիլ Պետրովիչը, խորին համակրություն ցույց տալով. – դրուստ է, կուտը ննգոդնիրենեն շատիրը սատանութին ին բանեցնում. Լաբլաբու տղեն էհենց չարա՞վ, վոր հիմի ջուխտ տան տեր է դառի ու փողոցումը Էն դադա դուքնիր ունե. Էդ վո՞րդանցենեն է, դիփ խալխի փուղը չէ՞:

Այս միջոցին Քիտեսը մատուցարանի վրա բերավ երկու

մեծ բաժակ պունջ, մինը ընդունեց Ճանճուր Իվանիչը, մյուսը՝ Սամիլ Պեաբովիչը: Մի փոքր տաքացնելով իրանց ուղեղը ոգելից ըմպելիքով, նրանք կցեցին իրենց բամբասանքի թելը:

– Գիտի՞ս ինչեմեն է ըլում էտունք, Սամիլ Պետրովիչ,
– խոսեց Ճանճուր Իվանիչը գործագետ մարդու եղանակով,
– դիփ էլ հիմիկվան դատաստանատներու միդն է: Էս միրոյի սուդն էլ վոր լուս ննգավ, խալխի տունը ջիզդան քանդվեցավ: Մինք ուրախանում էինք, թե հին պոլիցերեմեն պրծանք, ամա էլի նրանց աղբաթը խեր ըլի: Ախար էդ ի՞նչ օրենք է, քու փուղը աչքիդ առաջ ուտում ին, չիս կանացի վուչինչ անի: Ուրեմն վոր փուղդ իս ուզում, էն սհաթն սուղի դուռն է շանց տալի. գնում իս, գանգատ իս անում, տարի ին քաշիլ տալի. դիփունանքն էլ գակոնը լավ ին սորվի... Է՛ս միրոյի սուղ, Է՛ս օկրոժնի սուղ, Է՛ս պալատ, Է՛ս սենատ, էլ ո՞վ է իմանում ուրիշ ինչ գահրումար... Տարիներով հենց գնում իս, գալիս իս, փուղ է վոր գջլում ին... կինքդ մաշում ին, ինչկլի մե իսպոլնի լիստ իս ձեռդ գցում: Ուրախանում իս, թե փուղ սաղացրի: Հա՛, քո հորն օղորմի, լավ սաղացրիք... Էնդումեն դենը ասում ին՝ դե՛, դու տեղը շանց տո՛ւ, մինք առնինք: Տո անաստուծնիր, ես վո՞րդանցեմեն շանց տամ էդ շանորդի պարտականը, գանա էն դագա տուտուց է՞ր, վոր էս քանի տարումը, հուղրումը մե իմքին թողիլ է՞ր: Նա իր էլած չելածն առաջուց թաքցրիլ է, մուլքը կնկա վրա հաստատիլ տվի, դուքանը ուրիշի անումով է գրիլ տվի, իրան նրա փոքաշիկ է շինի. հիմի ի՞նչ է մնացի, վոր ես շանց տամ:

Գնում իս տունը վիր գրում. երկու կոտրած սկամի, մե հին ստոլ ու մե քանի ային – օյին բանիր իս գտնում: Էստունք էլ տանում իս Թամամշովի քարվանսարի առաջ տորգ իս անում, պրիսթավի փուղն շէ դուրս բերում: Թե պարտականն էլ ծիր է, ան թե մե քանի լակոտնիր ունե, բիրթումն էլ չիս կանա բռնիլ տա: Ու թեկուզ բռնիլ էլ տվիր, ի՞նչ խեր. ջիբենեդ կորսովոյ պիտի տաս, նա էնդի ուտե ու պառկի, դու կի տնքա: Չակոնում յառսուն հագար մանեթի համա, ասում ին, իրիք տարի պիտի բիրթում նստի. էս էլ օրենք է՞, ախար էս ով չի անի:

Ճանճուր Իվանիչի այդ երկար քաղաքական նկատողությունը ընդհատեց Սամիլ Պետրովիչը, ասելով.

– Յառսուն հագար կոպեկ տան ինձ, կորսովոյ էլ հիդը, ես շանորդի ըլին, թե իրիք տարի բիրթումը չնստիմ. էս ո՞վ չի անի էստոլ վրա էլ լավ աշխատանք վո՞րդի կանա մարդ գտնի:

Ճանճուր Իվանիչը, յուր մտածողությունը յուր ժամանակի օրենսդրության վերանորոգության վրա իսպառ վերջացած շհամարելով, ավելացրեց.

– Էս խոն էհենց է, Սամիլ Պետրովիչ, դրուստ է ձիր ասածը, մագրամ էս անիծած դավիժախառնող ադվոկատնիրը չի՞ս ասում, միր տունը ջիզ քանդեցին, մարդու կաշի ին քերթում, աստկած էջ ին պտոում, վուր նալնիրն հանին:

Ճանճուր Իվանիչի խոսքն ընդհատեց փոքրիկ Ելենան, որ ներս վագեց ուրախությամբ, ասելով.

– Մամա, մամա, Սոֆոն գալիս է, – և կրկին շուտով դուրս բռավ աղջիկը, առանց հոր պատասխանին սպասելու:

Եվ արդարև, լսելի եղավ մոտեցող կառքի գոռոցը, որ կանգնեցավ նրանց դռան առջև, և մի քանի վայրկյանից հետո ներս մտավ տիկին Բարբարեն օրիորդ Սոֆիի հետ, ճանճուր Իվանիչի սենյակը:

Ճանճուր Իվանիչի գավակները, եկվոր հյուրերը, կանայք և աղջիկները, բոլորը հավաքվեցան այնտեղ:

Օրիորդը՝ դպրոցական սերտած քաղաքավարական ձևերով մոտեցավ յուր հորը և համբուրեց նրա աջը, հայրն էլ համբուրեց դստեր ճակատը: Այնուհետև խիստ շնորհալի կերպով նա գլուխ տվավ Սամիլ Պետրովիչին, բարևեց բոլոր հյուրերին և ուրախությամբ գրկեց յուր քույրերին և եղբորը:

Ճանճուր Իվանիչը հարցրեց տիկին Բարբարեից վրաց լեզվով, թե ինչո՞ւ ուշացան նրանք: Կինը պատասխանեց նույն լեզվով.

– Սոֆիի տեսչուհին մեզ ուշացրեց. նա կարդում էր Սոֆիին յուր վերջին խրատները, թե դուրս գալով ուսումնարանից, նա ի՞նչպես պիտի վարե իրան հասարակական կյանքում:

– Այո՛, դրանք անշուշտ հարկավոր են, – կրկնեց Ճանճուր Իվանիչը, – բայց ասա՞ց, որ հորն ու մորը հնազանդ լինի:

Եվ հայրը խորհրդավոր կերպով նայեց դստեր երեսին:

– Այո՛, ասաց. նա շատ բաներ ասաց, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն:

Մի փոքր խոսելուց հետո տիկին Բարբարեն, օրիորդ

Սոֆին, իրենց հյուրերի հետ, գնացին մյուս սենյակը, ուր պատրաստված էր թեյ և զանազան մրգեղեններ ու քաղցրավենիք՝ փոքրիկ խնջույքի համար: Եվ ճանճուր Իվանիչը յուր հյուրի հետ դարձյալ մնացին մենակ:

– Ա՛յ, լավ խիլք իս արի, աղա, աղջիկդ ուսումի իս տվի, – ասաց Սամիլ Պետրովիչը նրանց հեռանալուց հետո ճանճուր Իվանիչին: – Աստված պահե, շատ շնորքով աղջիկ ունիս, դրուստ վուր, հեստի ժամանակ է Էկի, վուր առանց ուսումի աղջիկը մե սիվ փուղ էլ չարժեք

– Թե ինձ կու հարցնիս, – պատասխանեց ճանճուր Իվանիչը մի փոքր տհաճությամբ, – աղջկերանց համա ուսումը մե հարկավուր բան չէ՛, Էնդուր վուր, ինչ դադա կարդալ գրել տրվին, Էն դադա էլ սատանութինը ավելանում է: Աբա ի՞նչ անինք, անիծվի՛ Էս ժամանակը, մողեն Էհենց է դատի. ինչկլի աղջիկը ոսնակ չէ խոսում, ինչկլի տանցավատ չէ իմանում, լավ օքմին թամահ չէ ննգնում:

– Էլի Էդ լավ է, ճանճուր Իվանիչ, Էնդուր վուր ինչկլի հիմի տղեն աղջկա փուղին Էր թամահ ննգնում ու հիմի փուղի տիդր ուսումը կու բոնե Էլի՛:

– Ամա գիտի՛ս Էս գահրումար ուսումը քանի է նստում... Եփոր միտս իմ բերում Սոփոյի վրա մսխաժս, ջանս դող է ննգնում... Ես էլ առաջ քիզպես փիքր Էի անում, թե ուսումը աղջկա բաժինքի թանխեն կու պակսեցնե, ու Էդ ումիկով Սոփոյին վարժատուն տվի, ամա հիմի տեհնում իմ, վուր «կոճիս թոխան նստեցավ...»:

Ճանճուր Իվանիչը յուր խոսակցության մեջ միշտ

սովորություն ուներ գործ ածել այդ այլազգի բառը՝ գահրումար, որ նշանակում է օձի թոյն: Այդ բառում նա ավելի ճշտությամբ կարողանում էր արտահայտել յուր սրտի տհաճությունը: Աշխարհի մեջ ամենայն առարկա, որ դուրս էր քաշում նրա քսակից մի քանի կոպեկ, գահրումարի նշանակություն ուներ նրա համար. միակ սուրբ բանը բոլոր ստեղծագործության մեջ, որ հեռու էր այդ թոյնից՝ էր արծաթը:

Թաթուխովի գլխավոր արհեստը, որով պարապում էր նա յուր քաղաքի մեջ, բացի լրտեսությունը և բամբասանքը, էր մոցիքուլություն, այլ խոսքով՝ աղջիկների առևտուրի դալալություն: Նա այդ արհեստով բավական գումարներ էր կարողանում ձեռք ձգել. իսկ այդ բոլորը նա վատնելով կյուբում խաղաթղթի վրա, մնում էր միշտ աղքատ և խեղճ: Նա նկատելով ճանճուր Իվանիչի վիշտը յուր դասեր մասին, մխիթարեց նրան, ասելով.

– Դու, ա՛ղա, Մոֆոյիդ համա իսկի փիքը մի՛ քաշի, նրա համա մե լավ փեսա ճարիլը իմ վզին. շատ վուխտ է նրա դեկի մե քանի լավ օքմնիք ասիլ ին ինձ:

Ճանճուր Իվանիչը, այդ հին վաճառականը, այն կարգի մարդկանցից չէր, որ ցույց տար գնողին կամ դալալին (միջնորդին), թե ինքը յուր վաճառքի մասին շիվար է մնացած, նա վաղուց էր սովորել միշտ մեծ արժանավորություն տալ յուր ապրանքին: Այդ պատճառով բավական անփույթ կերպով պատասխանեց նա, թեև միևնույն բոպեին նրա սիրտը զգաց ինքնաբավական

նորախոսություն, երբ լսեց մոցիքուլի խոսքերը՝ «մե քանի լավ օքմնիր ասիլ ին ինձ...»:

– Է՛հ, հալա ի՞նչ վուխտն է Սոփոյի համա փեսա մտածել. բերնեն ջեր կաթը գնում է:

– Էդ մի՛ ասի, աղա, աղջիկը պահելու ապրանք չէ՛. աղջիկդ շուստ մարդի տու, վուր իժում չի փոշմնիս:

Ամբողջ ժամեր նրանք միասին այդպես խոսում էին, երբեմն բամբասանք, երբեմն շարախոսություն, երբեմն գվարճախոսություն, մինչև ընթրիքը ուտելուց հետո Թաթուլխովը հեռացավ Հացի-Գելենց տանից:

Ե

Առավոտյան ճանճուր Իվանիչը վաղուց մի բաժակ կծովի թեյ խմելով՝ գնացել էր բազար. Գրիգորը ութ ժամի կեսին գնացել էր գիմնագիտն. տիկին Բարբարեն պարապում էր տնտեսությամբ:

Այդ առաջին առավոտն էր, երբ օրիորդ Սոֆին, ազատվելով դպրոցի վաղորդյան գանգակի հրավիրական ձայնից, կամենում էր յուր ծնողական տան ծածկի տակ վայելել անուշ և հանգիստ քուն: Բայց նրա քույրերի կովոոցը, որոնք մի ժամ առաջ զարթել էին, դռան ճռոոցը, սպասավորների ոտնաձայնը խռովեցին խեղճ օրիորդի հանգստությունը, և նա ստիպվեցավ վեր կենալ անկողնուց:

Նա շուտով լվացվեցավ, սանրվեցավ և հագնվեցավ և գնաց մոր սենյակը, ուր բոլոր գերդաստանը բոլորել էին թեյի սեղանի շուրջը:

Չնայեցավ տիկին Բարբարեն, երբ ցերեկով ոտքից գլուխ չափեց յուր դստեր գեղեցիկ հասակը և նրա հիանալի դեմքը:

Արդարև, օրիորդ Սոֆին այն գեղեցկուհիներից էր, որ ստեղծել կարող է միմիայն Կովկասի հրաշալի բնությունը: Նրա բարձր, ուղիղ և նրբակազմ հասակը, շնորհալի և սիգաճեմ ընթացքը նմանություն էին բերում մի անտառային հավերժահարսի, որի հպարտ և մեծաշուք կերպարանքը՝ Արքիմեդեսի քերիչը միայն կարող էր ձևակերպել սպիտակ մարմարիոնի վրա: Նրա դեմքն

ուներ արևելյան գծագրության բոլոր կանոնավորությունը: Սևորակ նշանն աչքերը, երկայն թերթերունքներով և նուրբ աղեղնաձև հոնքերով պատած, վառվում էին ինչպես աստղերը պարզ և ջինջ երկնականարի վրա: Նրա թավ, վարսագեղ, սև սաթի նման գիսակը հիանալի վայելչությամբ հարմարվում էր դեմքի հստակ գույնին և քնքուշ կազմությանը, որի վրա արտափայլում էին գեղեցկության հագարավոր հրապուրանքներ: Նրա ձայնը գանգակի հնչյուն ուներ, և խոսելու միջոցին նուրբ շրթունքները նմանում էին ճղած վարդի կոկոնին, ուսկից ալեռանդ թերթիկները կախարդողապես ժպտում էին մարդու երեսին: նրա քաղցրիկ ծիծաղը տալիս էր նրա դեմքին ավելի ախորժելի արտահայտություն, երբ երկու փոքրիկ փոսիկներ էին կազմվում. լիքը և վարդագեղ թշերի վրա: Բնական սև խալը, նրա շրթունքի վրա, ասես թե կենտրոնացնում էր յուր մեջ մի գրավիչ սոգական գորություն, որով առաջին նայվածքից կարող էր ներգործել սիրախնդիր երիտասարդին յուր հրապուրիչ ազդեցությամբ...: Նա շնչում էր մանկական գարունքի բոլոր քնքշությամբ...:

– Որպե՞ս անցկացրիր գիշերը, – հարցրեց նրանից մայրը վրացերեն լեզվով, ախորժանոք նայելով դստեր երեսին:

– Բավական հանգիստ, – պատասխանեց օրիորդը անուշ կերպով, – հայրական տան քունը քաղցր է, մայրի՛կ, միայն ես ներկայացնում էի ինձ, թե դարձյալ դպրոցումն եմ, երագունս երևում էին ինձ դասատները, ռուսաց լեզվի վարժապետը հարցնում էր ինձանից դասս, և ես

դժվարանում էի պատասխանել. իմ ընկերուհիքը ծիծաղում էին ինձ վրա, ես ամաչելով կարմրում էի, քայց Լիզայի ձայնը զարթեցրեց ինձ, և ես նկատեցի, որ մորս տանն եմ. շատ ուրախացա, մայրիկ, որ իմ վարժապետից նույ ստանալիս հիշեցի, որ երազ էր:

– Այդպիսի երևակայություններ, իմ սիրեկան, ընդերկար չեն հեռանում դպրոցի աշակերտներից, երբ նրանք մտնում են հասարակական կյանքը, – պատասխանեց օրիորդի մայրը: – Գրիգոլն էլ, նկատում եմ, շատ գիշերներ խոռված է լինում վարժարանի երազներով:

– Բայց քաղցր երազներ են դրանք, մայրիկ, – խոսեց օրիորդը խորհրդավոր ձայնով: – Նրանք հիշեցնում են դպրոցական անհոգ, մտավորական կյանքը...:

– Ինձ էլ տվեք պանսիոն, մայրի՛կ, – նրանց խոսքը կտրեց փոքրիկ Ելենան անմեղ ժպիտով, – որ ես էլ տեսնեմ այդպիսի երազներ:

– Հա՛, աղջիկս, – պատասխանեց մայրը, հարդարելով նրա գլխի մետաքսանման մազերը, որ նույն բոլակին թափված էին փոքրիկ կուսի սպիտակ երեսի վրա: – Սոֆին կտվորեցնե քեզ ու Լիզային, և հետո կգնաք պանսիոն:

– Հա՞, կտվորեցնե՞ս ինձ, Սոֆի ջան, – դարձավ փոքրիկ աղջիկը դեպի յուր քույրը, յուր կապուտակ աչիկները հարցական կերպով բանալով նրա վրա:

– Կտվորեցնեմ, իմ սիրեկան, երբ դու խելացի ու աշխատասեր կլինես, – պատասխանեց օրիորդը ժպտալով:

– Ես շատ խելացի եմ, Էնպես չէ՞, մայրիկ, – կրկնեց

փոքրիկ աղջիկը՝ դառնալով դեպի տիկին Բարբարեն. – Ես ոչ մի ժամանակ չեմ աղտոտում իմ հագուստները:

Լիզան, որ այդ խոսակցության միջոցին ընկղնված էր յուր սովորական մեյամադական լուռության մեջ, կտրեց փոքրիկ քրոջ խոսքը երգիծաբանորեն՝ ասելով.

– Հա՛, դու շատ խելացի ես, սնապարծ, հպարտ. օր չի անց կենա, որ դու մի բան չկոտրես, և հայրս չծեծե քեզ:

Փոքրիկ Ելենան վշտանալով քրոջ կծու նկատողությունից ասաց՝ նրան.

– Հա՛, դու շատ ուղորդ ես ասում... Երեկ ես ի՞նչ էի կոտրել, որ մամեն թակեց ինձ. բայց այն, որ դու կոտրել ես, ասե՞մ...

– Դե, լուռ, Ելենա՛, դու երբեք թույլ չես տալ քեզ լրտեսություն անել, – սաստեց նրան օրհորդ Սոֆին:

– Ես ոչինչ չեմ ասում, բայց Լիզան միշտ ջգրացնում է ինձ, – ասաց նա և լռեց:

Տիկին Բարբարեն, որ յուր դուստրների բոլոր վիճաբանության միջոցին ծիծաղելով նայում էր նրանց վրա, գրկեց երկուսին ևս՝ ասելով.

– Դուք երկուսդ էլ խելացի եք, իմ աղջիկներ. Սոֆին ձեզ երկուսիդ էլ կպատրաստե, և հետո կտամ ձեզ պանսիոն: Սոֆիի նման լավ ռուսերեն և փրանցուզերեն կսորվիք:

Թեյընպությունը և նախաճաշիկը վերջացավ:

Լսելի եղավ դռան մուրճի զարկը:

Ծառան իմացում տվավ, թե մի օրհորդ եկել է օրհորդ Սոֆիին տեսության:

Օրիորդ Սոֆին շուտով գնաց յուր սենյակը և հրամայեց հյուրուհուն հրավիրել այնտեղ:

Տիկին Բարբարեն դիմեց խոհանոց՝ պատվերներ տալու թինային, որ կատարում էր և՛ աղախնի, և՛ խոհարարուհու պաշտոն: Ելենան առավ յուր խրժիկը և դուրս եկավ բակը՝ խաղալու կեցողի փոքրիկ աղջկա՝ Օլինկայի հետ: Բայց Լիզան, դեռ պահելով փոքրիկ քրոջ ռիսը յուր սրտում, սկսավ վեր քաղել թեյի պարագաները:

Օրիորդ Սոֆիի սենյակում, որ և՛ նրա ննջարանն էր, և՛ հյուրանոցը, և՛ կաբինետը, հայտնվեցավ հյուրուհին, մի հասուն օրիորդ, միջակ հասակով, ուրախ դեմքով և բավական վայելուչ կերպով հագնված առանձին թեթև զգեստներով:

Նրա երևույթը լիակատար հաճություն պատճառեց օրիորդ Սոֆիին, տեսնելով յուր հին ընկերուհուն, որ երկու տարի առաջ ավարտել էր նույն պանսիոնը, ուր ուսանում էր ինքը, և նրանք ուրախությամբ գրկախառնվեցան:

Այդ օրիորդը նույնպես արմենուհի էր և կոչվում էր Անիչկա Եզորովնա:

Օրիորդ Սոֆին մատույց յուր ընկերուհուն մի հին աթոռ, որից երկու հատ միայն կար նրա սենյակում, այնպես որ մի երրորդ անձն եթե գար, ստիպված պետք է նրա մահճակալի վրա նստեր:

– Ներեցե՛ք, խնդրեմ, Անիչկա ջան, – ասաց նա ռուսերեն, ես տակավին որպես մի օտարական հյուր եմ այս տան մեջ. մենք դեռ ոչինչ չենք կարգադրել իմ կացության համար.

նաստի՛ր, խնդրեմ, հոգյակս, եթե մեր աղտոտ աթոռը չի կեղտոտիլ քո սպիտակ հագուստը:

– Այդ ոչինչ... – պատասխանեց նույն լեզվով օրհորդ Անիչկան: – Ես մինչ այն աստիճան նրբաճաշակ չեմ: Ես էլ տեսել եմ առաջին անգամ այդպիսի կեղտոտ աթոռներ հորս տանը...:

Եվ նա նստեց առաջարկած աթոռի վրա, հին գրասեղանի հանդեպ, որ յուր գույնով և կազմվածքով համապատասխան էր երկու աթոռների գոյությունը, որ երկու տարի առաջ Ճանճուր Իվանիչը հինգ մանեթով առել էր աճուրդում, Թամամշովի քարվանսարայի առաջ, մտածելով, որ մի օր նրանք կարող էին հարկավոր լինել դատերը, և նույն օրից թաքնված էր մատանունը, փոքրիկ Ելենայի չարություններից գերծ պահելու համար:

Բայց օրհորդ Սոֆիի թշերը շառագունեցան ընկերուհու նկատողության պատճառով, և նա ասաց խիստ խորհրդավոր ձայնով.

– Այո՛, այդ այդպես է լինում միշտ մեր կյանքի առաջին հանդեպը դպրոցեն դուրս գալուց հետո...

– Բայց դու տակավին մեծ պատերազմ ունիս և պատերազմելու հնամուտության հետ, մինչև կարգադրես ամեն ինչ քո ախորժակին համեմատ:

– Կփորձենք, – ժպտալով կրկնեց օրհորդ Սոֆին:

– Այժմ ասա՛, ի՞նչ նորություններ ունիս մեր աշխարհից, ի՞նչպես են Սոնիչկան, Մական, Կատոն, Էփոն և մեր մյուս ընկերուհիները:

– Բոլորը. քո տեսածին պես. Սոնիչկան տակավին ծուլանում է որպես առաջ. Մական դեռ չէ՛ դադրում լուսամուտներից թաքուն նայել դեպի շուկա, Կատոն նույնպես պահած ունի յուր բարձի տակ Տուրգենևը, և Էփոն նույնպես գանազան գվարճախոսությամբ ծիծաղեցնում է յուր ընկերուհիներին:

– Բայց Նատո՞ն:

– Նա էլ դեռ բանեցնում է յուր հին արհեստը. փոքրավորներին կաշառելով, ծածուկ նրանց ձեռքով գրագրություններ է անում, և ամեն բոպե պատրաստ է վագել դեպի լուսամուտը, լսելու այն քաղցր մեղեդին Դոն – Ժուանից, երբ նրա մտքի ցնորքը, գիշերային պահուն երգելով, անցնում է դպրոցի մոտից:

– Այդ, ճշմարիտ, շատ հետաքրքրական է, – խոսեց Անիչկան և սկսեց ծիծաղել:

– Բայց նրա Կոջորի այն անցքը ճշմարիտ էր, – հարցրուց Անիչկան՝ բավական հետաքրքրվելով ընկերուհու խոսքերից:

Օրիորդ Սոֆին յուր սովորական քաղցրաբարոյությամբ ծիծաղեց:

– Ո՞վ ասաց քեզ, – հարցրեց նա:

– Այդ ինձ ասաց Նինոն:

– Ա՛խ, ո՛րպիսի շաղակրատն է նա, աստված իմ, ամենևին գաղտնիք պահել չգիտե:

– Մեր մեջ ի՞նչ գաղտնիք, ասա՛ խնդրեմ:

– Այնուամենայնիվ չէ կարելի ամեն ինչ հրապարակել...

Անիշկան տեսավ, որ յուր ընկերուիին ընդունեց
բավական պատկառելի ձև, սկսավ նրան թախանձել, որ
հանգամանորեն պատմե Նատոյի անցքը:

– Դու արդեն լսել ես, էլ ո՞ր ես կրկին հարցնում, – ասաց
նրան օրհորդ Սոֆին:

– Կամենում եմ քեզնից լավ տեղեկանալ. դու գիտես, որ
շատ չէ՛ կարելի հավատալ Նինոյի խոսքերին:

– Մենք մի օր առավոտյան պահուն գնացինք զբոսանքի
բոլոր աշակերտուիիներով. մինչև մտանք անտառը,
աշակերտուիիները ցրվեցան զանազան կողմեր և սկսան
ոմանք ծաղիկներ քաղել, ոմանք վայրի մրգեղեններ:
Հանկարծ նկատում ենք Նատոն աներևութացել է. մենք
կարծեցինք, թե հարկավորության պատճառով մեզանից
հեռացած պիտի լինի: Բայց երկար նայեցինք՝ նա չդաճավ:
Վարժուիիները վրդովվեցան և կամենում էին որոնել նրան:
Ես իսկույն կասկածանքի մեջ ընկա, որովհետև առաջուց
գիտեի նրա գազտնիքը և թույլ չտվի վարժուիիներին՝ որոնել
նրան: Ինքս Նինոյի հետ գնացի նրան որոնելու: Հանկարծ
թփերի միջից, որ խիստ փակված էին միմյանց, լսում ենք
խշշոց. հագիվ թե կարողացանք մտնել այնտեղ, գտնում
ենք Նատոյին և նրան կատարյալ ռոմանական դրության
մեջ... Նա իսկույն անհետացավ, թողնելով այնտեղ յուր
շլյապան, իսկ Նատոն մեր ոտքերն ընկավ և սկսեց աղաչել,
որ ոչ ոքի չասենք մեր տեսածը: Իհարկե, մենք ծածկեցինք
վարժուիիներից և մյուս աշակերտուիիներից այդ անցքը.
բայց ահա Նինոն հայտնել է քեզ:

– Ես վաղուց գիտեի նրա գաղտնիքները:

Երկու ընկերուհիների խոսակցությունն ընդհատեց տիկին Բարբարեն, որ մտավ յուր դասեր սենյակը: Անիշկան վեր կացավ, շնորհալի կերպով ձեռք տվավ նրան և շնորհավորեց օրիորդ Սոֆիի ուսման ավարտելը և մյուս անգամ յուր ծնողական տուն վերադառնալը: Տիկին Բարբարեն շնորհակալ եղավ և օրհնեց օրիորդին՝ նրա բարեսրտության համար, և կամենում էր նստել յուր դասեր մահճակալի վիա, բայց օրիորդ Սոֆին յուր աթոռը նրան տվավ և ինքը նստեց այնտեղ:

Օրիորդ Սոֆին մինչ այն աստիճան մոռացված էր իրանց խոսակցությամբ, որ չէր մտածել մի բանով հյուրասիրել յուր ընկերուհուն. մայրը մտաբերեց նրան, թե նա շատ անբաղաքավարությամբ էր վարվել յուր հյուրի հետ: Օրիորդը դուրս գնաց և հրամայեց ծառային սուրճ մատուցանել:

Բայց որովհետև այդ հյուրը մի անձանոթ բան էր Հացի-Գելենց տանը, ծառան նոր գնաց փողոցից գնելու: Մինչև նրա գնելը, մինչև դրացիներից բովելու գործիք առնելով սուրճը բովելը, տևեց ամբողջ երկու ժամ: Մի ժամ ևս հարկավոր էր կաթ գնելու համար, բայց օրիորդ Սոֆին խիստ տհաճությամբ հրամայեց այնպես տալ:

– Ինչպե՞ս են մայրդ, քույրերդ, – հարցրեց տիկին Բարբարեն Անիշկայից վրացերեն:

– Փառք աստծո, առողջ են. մայրս ձեզ հատուկ բարև ունի, – պատասխանեց նույն լեզվով Անիշկան:

Անիշկան թեև արմենուիի էր, բայց դժբախտաբար նա էլ չգիտեր հայերեն խոսել:

– Շատ շնորհակալ եմ, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն: – Ձեր մայրը բարի կին է: Դուք ևս լավ աղջիկ եք. ես ուրախ եմ, որ չեք մոռացել Սոֆիին:

– Մենք վարժարանից սկսած սիրում էինք միմյանց, դեղի շան, – ասաց Անիշկան բարեսրտությամբ:

– Աստված պահե ձեզ երկուսիդ էլ, – կրկնեց տիկինը:

Եվ այնուհետև նա սկսեց պատմել նրանց յուր մանկության ժամանակի աղջիկների բարքի և բնության մասին, երբ ո՛չ ուսում կար և ո՛չ կրթություն, և թե ինչպես նրանք շատ պարզամիտ ու հիմարներ էին: Երկու օրհորդները բավական ծիծաղեցան՝ ասելով. – հենց հիմա էլ այդպիսի աղջիկներ սակավ չեն մեր քաղաքում:

Սույն միջոցին ներս մտավ բարձրահասակ Քիտեսը՝ սուրճի մատուցարանը ձեռքին: Քիտեսի ուղտի նման անշնորհք շարժմունքից սուրճի սև հեղուկը կես մասամբ գավաթների ավսենների մեջ էր թափվել: Օրհորդ Սոֆին, նկատելով այդ, բարկությամբ մի կողմնակի հայացք ձգեց վայրենի իմերելի երեսին և ոչինչ չխոսեց:

Աննա Եգորովնան բավական երկար նստեց, նրանք խոսեցան այս ու այն աղջկա, այս և այն նորափեսայի մասին, այս և այն հագուստի վրա, մի փոքր բամբասելուց, մի փոքր չարախոսելուց հետո օրհորդ Աննան առավ յուր փոքրիկ վարդագույն հովանին և հեռացավ:

Նրա գնալու ժամանակ օրհորդ Սոֆին խնդրեց շուտ –

շուտ հաճախել յուր մոտ: Օրիորդը շարժեց գլուխը և ասաց նրա ականջին.

– Ես մյուս անգամ կգամ քեզ մոտ, մեր խոսքը կիսատ. մնաց...

Չ

Ազատվելով դպրոցի փակված վանդակից, այո՛, օրիորդ Սոֆին մտավ հասարակական կյանքի ընդարձակ ասպարեզը: Բայց Հացի-Գելենց ընտանեկան շրջանը ո՛չ միայն անհամեմատ էր արտաքին աշխարհի պահանջնունքներին, այլ մի փոքրիշատե կրթված և կյանքի վայելչություններին սովորած օրիորդի համար, որպես օրիորդ Սոֆին էր, խիստ նեղ և նրա բաղձանքներին բոլորովին անգոհացուցիչ էր:

Մթին ու խոնավ սենյակներ, անգարդ և համարյա աղքատիկ կարասիք, անկանոն տնային կառավարություն, անկիրթ և կեղտոտ սպասավորներ և այլ գանազան անհարմարություններ առաջին օրից անտանելի եղան օրիորդին: Դպրոցում կյանքի գաղափարական վայելչություններով միշտ հրապուրված կույսը որոնում էր արձակ կյանք, զվարճություն և ցանկանում էր իրան շրջապատել այն ճոխություններով, որոնց երագներով միշտ հրապուրված էր նրա երևակայությունը:

Բայց գիտենալով հոր խստասրտությունը, խղճալի օրիորդը չէր համարձակվում հայտնել յուր ցանկությունները, և այդպես տրտմությամբ անց էր կացնում յուր օրերը, մինչև մի անգամ մայրը, գտնելով նրան միայնակ յուր սենյակում, ընկղմված խորին տխրության մեջ, հարցրեց.

– Սոֆի, դու օրեցօր մաշվում ես, քո դեմքը միշտ տխուր է,

ասա, սիրեկան, չլինի՞ հիվանդ ես դու:

– Ես հիվանդ չեմ, մայրիկ, – պատասխանեց օրիորդը հոգվոց հանելով:

– Ապա ի՞նչ է քո սրտի դարդը:

– Ոչինչ... – տխրությամբ պատասխանեց օրիորդը:

– Մի բան կա, ասա՛, սիրեկան:

Եվ մայրը սկսեց նրան փայփայել:

Իսկ օրիորդ Սոֆին պատասխանեց նրան բավական զգայի եղանակով.

– Ինչը՞ կտրող է ինձ ուրախացնել, որ չլինիմ տխուր. ես շրջապատված եմ այնպիսի անհարմարություններով, որ ամաշում եմ մինչև անգամ տեսնվել ընկերուհիներիս հետ:

– Ի՞նչպես, – հարցրեց մայրը զարմանալով:

– Այնպես, որ ինձ ևս վերջապես պետք է ծանոթանալ արտաքին աշխարհի հետ և ըստ այնմ հարկավոր է բարեկարգել իմ դրությունը, ինչ որ պահանջում են հասարակական կյանքի հարաբերությունները:

Մայրը համարյա ոչինչ չհասկացավ այդ խոսքերից. նա կարծեց, թե յուր աղջիկը ամուսնական ցանկություն ունի յուր սրտում: Այդ պատճառով ասաց.

– Այն, որ դու ես ցանկանում, դեռ շուտ է, դրա համար քի՛չ մտածիր, միայն դու միշտ ի նկատի ունեցիր, որ քո մայրը բոլորովին անհոգ չէ քո մասին:

– Մայրիկ, դու բոլորովին չհասկացար ինձ, – նրա խոսքը կտրեց կարմրելով օրիորդը: – Ես կամեցա քեզ հայտնել բոլորովին այլ բան:

– Ի՞նչ բան:

– Այն, որ դու ինքդ էլ նկատում ես, թե մեր սենյակները որքան անհարմար են իմ կացության համար. դու գիտես, որ ես այսուհետև երթևեկներ շատ կունենամ: Իսկ այսպիսի կեղտոտ տեղում չէ կարելի ընդունել մի օրինավոր մարդու: Բացի սորանից, ես տակավին պատշաճավոր հագուստ ևս չունիմ, որ կարողանամ առանց ամաչելու հասարակության մեջ երևալ: Պետք չէ՞ դրանց համար մտածել:

– Անպատճառ, իմ սիրելիս, – ասաց նրան մայրը՝ զգվելով:

– Այդ բոլորը ինչ որ ցանկանում ես, գրե՛ մի թղթի վրա, որ չմոռանամ, երեկոյան հայրդ երբ փողոցից վերադառնա, ես կխոսեմ նրա հետ և բոլորը կկարգադրեմ:

Ուրախացած մոր հուսադրելով, օրիորդը վեր առավ մի թղթի կտոր և սկսավ գրել յուր ցանկացած իրերի ցուցակը: Նա գրեց և գրեց, թղթի երեսը լքցրեց: Եվ սկսավ կարդալ: «Առաջին անգամ այս շատ կլինի, հարկավոր չէ հորս իսկույն վախեցնել», – ասաց նա յուր մտքի մեջ և սկսավ տեղ – տեղ ջնջել ցուցակից ամբողջ տողեր: Վերջապես նրանից արտագրեց փոքրիկ թերթի վրա հետևյալները.

1. Տեղափոխել մեր բնակությունը տների վերին հարկը.

2. Ինձ համար առանձին սենյակներ որոշել այնտեղ.

3. Գնել սենյակներիս համար եվրոպական պատշաճավոր կարասիք և մի հատ դաշնամուր.

4. Չոգալ հագուստիս մասին:

Այդ թերթը գրված էր վրացերեն, որ տիկին Բարբարեն ինքը ևս կարող էր կարդա., մայրը առավ թուղթն ու

դուրս գնաց, խոստանալով, որ գիշերը անպատճառ կխոսե ճանճուր Իվանիչի հետ:

Այդ երեկոյան ճանճուր Իվանիչը խիստ ուշ դարձավ փողոցից, և տուն գնալուց հետո նա չերևեցավ յուր ընտանիքին, այլ իսկույն մտավ յուր սենյակը: Այնտեղ նա սկսել էր քրքրել յուր առևտրական գրքերը, երբ տիկին Բարբարեն ներս մտավ և նստելով նրա մոտ, մի քանի այլևայլ խոսակցություններից հետո հայտնեց իրենց դասեր պիտույքները և կարդաց նրա պահանջած իրերի ցուցակը:

Ճանճուր Իվանիչը խորին տհաճությամբ լսելով կնոջ առաջարկությունները, նրա սարսափելի դեմքի վրա երևացին անախորժ արտահայտություններ:

– Գանա առանց էտունք չի կանա յուր գնա Սոֆի՞ն,
– խոսեց նա յուր ռեխը թթվեցնելով:

– Վո՞ւյ մե, արքագովաննի աղջիկը առանց էտունք վո՞նց կանա յուր գնա, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն խորին համոզմունքով:

Ճանճուր Իվանիչը մի քանի րոպե մտածման մեջ ընկավ:

– Լավ, հագուստը ջեր ասինք հարկավոր է, չունքի սատանեքը կու խոովին, եփոր աղջկերքը մոդիցը հիդ ննգնին, – ասաց նա հեզնորեն: – Մագրամ Էդ մեկել չանչալեքն ի՞նչ գահրումար ին, – կրկնեց նա աչքի տակով նայելով յուր կնոջը:

– Գանա դուն չի՞ս գիդի, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն՝ գլուխը շարժելով:

– Սատանեն է խաբար, ես ի՞նչ գիդենամ, – խոսեց

Ճանճուր Իվանիչը պինդ ձայնով:

– Է՛լի իծանիրդ մոդ Էլա՛ն:

– Բաս ի՞նչ անիմ, վուր չգժվիմ:

– Էստուրում ի՞նչ գժվելու բան կա, վուր ուզում իս անպատճառ միժ մարաքա սարքիս:

– Ախար ես վու՞ր ջուրը ննգնիմ, ձիր վո՞ւր մեկ ասածը կատարիմ. մեկ չէ՛, երկու չէ՛, հարուր չէ՛, հագար չէ՛: Ամեն օր հենց ինձ նուր – նուր մսխերի մեջ իք գցում:

Տիկին Բարբարեն նկատելով, որ յուր ամուսնու բարկությունը չափից պիտի անցնի, մտածեց մի փոքր մեղմությամբ խոսել.

– Ա՛յ մարդ, բաս դու հիշտ իս իմանում աղջիկ պահի՛լը, վուրդիք մինձացնի՛լը. ինչկլի հիմի նրանց դարդը քաշիլ ինք, էստումեն դենը Էլի պիտի քաշինք: Նրանց վրա մսխածը կորած չէ, աստուժ ինքը կու հասցնե:

– Դիա՛խ, կու հասցնե... – կնոջ խոսքը կտրեց Ճանճուր Իվանիչը, յուր դենքի խորշոմներին ծաղրական ձև տալով: – Թե գիտենաս մինք ինչ օրով ինք փուղ դադում, Էն վուխտն Էհենց շիս խոսի. մագրամ դուք ինչեմեն իք խաբար. տանը դինջ նստիլ իք, հենց ասում իք՝ բերե՛ք ուտինք, բերե՛ք հագեինք...

Տիկին Բարբարեն սկսեց զարմացած կերպով ծիծաղել ամուսնու այդ խոսքերի վրա:

– Լավ, Էս ինչեմե՞ն Է, – խոսքը առաջ տարավ Ճանճուր Իվանիչը, – վուր մինք Էսքան տարի ներքի ատեժումը յուր ինք գնացի, հիմի կի Սոֆին շի կանացի յուր գնա:

– Էնդումեն է, վոր Սոֆին ինձ ու քիզ նման չի սորվի,
– պատասխանեց կինը:

– Նա աբռագովաննի է, հա՛:

– Վու՞նց աբռագովաննի չէ, վոր օխտը տարի կինք է մաշի, ուսում է սորվի, ռսնակ կուզիս, ֆրանցուզնակ կուզիս բուրբուլի պես խոսում է. փորտոպիանը, քանի հավնիս, ածում է, երգ ասելիս՝ հրեշտակի ձեն է հանում. տանցեվատը խոմ աղունիկի պես խաղում է: Դուն վու՞նց գիդիս: Գանա՛ տանցեվատը լեզգինկա է՛, վոր աղջկերքը դիպլիպիտոն ածին, ու նա վեր կենա կտորի վրեն թռչկոտի: Մագրամ տանցեվատի համա տեղը լեն ու բոլ կուզե, զարդարված գալ, նխշած, մոմած պոլ կուզե...:

– Ես ու ին՝ հոգին, լավ վուտանավոր իս գիդացի,
– կատակելով կնոջ խոսքը կտրեց Ճանճուր Իվանիչը:

– Չէ, դուն մասխարա գցե, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն՝ վշտանալով:

– Ա՛յ կնիկ, ինչի՞ իս խելքդ տանուլ տվի. ես վու՞նց վերի ատեժը գնամ, վոր կենացողեմեն տարեն հիսուն թումնից ավելի փող իմ վի կալնում: Էդքան փողը միր վո՞ր դարդին դիդ չի անի:

– Մաշ Սոփոն էս քոխեքունը վու՞նց պիտի վեչերնիր տա, տղերք ու ազջկերք մեճրե ու բալ սարքե:

Տիկին Բարբարեի վերջին խոսքերը բուրբովին կատաղեցրին Ճանճուր Իվանիչին, որովհետև վեչերն ու բալը մտցնել նրա խաղաղ և չափավոր ընտանեկան կյանքի մեջ՝ միևնույն էր, եթե մինն այնտեղ հրավիրեր ժանտախտ

կամ խոլերա:

Միայն ճանճուր Իվանիչը կամենալով հեռացնել յուր կնոջը, որի ներկայությունն այնքան անտանելի էր թվում իրան, ասաց մի փոքր մեղմությամբ.

– Ա՛յ կնիկ, քու հորն օդորմի, ես էդ թավուր բաների գլուխ չունիմ. ի սեր աստուծո, իմ տունս մի՛ քանդի. ես վեչեր, բալ չիմ գիտի:

– Հիմի դուն ինձ ի՞նչ պատասխան իս տալի, – վրդովվելով հարցրեց կինը:

– Գնա՛, խաթրջամ կաց, ես առուտեհան Սոֆիի համա բազազխանից հագնելու կտուրնիր կու առնիմ ու էս կիրակի էլ կեհամ յարմուկա մե քանի հատ ստոլ, մե քանի հատ էլ սկամի կու առնիմ, հալիլա խոմ ունիմք, դորդ է, կոտրած է, ի՞նչ վնաս, շինիլ կու տամ: Մագրամա, էն վուր ասում ես վերի ատեժումը կենանք, էդ իմ խելքի բան չէ, թե Բրիստոս ինքն ասե, էլի դաբուլ չիմ անի:

Լսելով այդ խոսքերը, տիկին Բարբարեի դժգոհությունը չափից անցավ: Եվ նա ասաց գլուխն արհամարհական կերպով շարժելով.

– Պրծավ գնա՛ց... Սոֆիի աչքը լուս...: Ա՛յ մարդ, էս ժուկունս վու՞ր արեագովաննի աղջիկը բազազխանի ճոթերին լայեղ կոնե, ու էնենց էլ վո՞ւր յարմուկի ստոլ, սկամի հավան կու կենա:

– Էն վուր դուն իս ուզում, մաշ ես պիտի երգնքենեն դվեր բերիմ. էդ է էլի՛, – պատասխանեց ճանճուր Իվանիչը՝ յուր վայրենի աչքերը լայն բանալով կնոջ վրա:

– Էհ՛, դու մարաքա իս սարքում, ես քու գլուխը չունիմ:

– Մաշ ի՞նչ ասիմ, վուր քեզ դուր գա. Բիշարի ու Բլոտի մաղագեքը ամենը առնիմ, ինձմեն շնորհակալ կուլիս, վու՞նց չէ:

Տիկին Բարբարեն ոչինչ չպատասխանեց, որովհետև նա վաղուց գիտեր յուր ամուսնու խստասրտությունը, միայն մտածել որևիցե կերպով համոզել, որ նա գոնյա կատարեր յուր դատեր մի քանի պահանջմունքները:

– Փորտոպիանի համար ի՞նչ իս ասում, – հարցրեց նա:

– Էդ ի՞նչ գահրումար է, – երեսը խոժոռելով հարցրեց Ճանճուր Իվանիչը, առաջին անգամ լսելով մի այդպիսի օտարոտի բառ:

– Էն վուր ածում ին, – պատասխանեց կինը, որովհետև ինքը նույնպես ստույգ չգիտեր, թե ի՞նչ բան է պիանոն:

– Էդ էլ ֆրանցուզի ճի անուր կուլի, – կրկնեց ծիծաղելով Ճանճուր Իվանիչը:

– Չէ՛, Էն վուր մատներով ածում ին:

– Բա՛ւ ան սագ կուլի, ան թե չէ սանթուր:

– Չէ՛, մե մինձ գանդուկի նման բան է:

– Դե՛, օխնած, ասա օրդան, էլ ո՞ւր իս դես ու դեն գցում:

Լավ, գանա Սոֆին միտք ունե օրդանչի դառնա, հա՞:

– Է՛հ, քիզ վուչինչով չի ըլի բան հասկացնիլ, – խոսեց տիկին Բարբարեն վշտանալով:

– Ես ի՞նչ մեղավոր իմ, վուր չիս կանացի հասկացնի:

– Էն վուր մինձ մարդկերանց տանն ածում ին:

– Օհո՛ ... – բացականչեց Ճանճուր Իվանիչն աչքերը

լայն բանալով, թեև տակավին չհասկացավ, թե ինչ բան էր ֆորտոպիանոն, միայն մինձ բառը լսելով, մտածեց, թե աղջկա խնդրած ածելու գործիքն անշուշտ թանկագին բան պիտի լինի, որ միայն մեծ մարդկանց տներումն է գտնվում: Եվ կամենալով առժամանակ հանգստացնել յուր կնոջն ու աղջկանը այդպիսի, նրա կարծիքով, անպետք ցանկություններից, ասաց.

– Դե՛ լավ, կու գրիմ միր Յագորին՝ Մակարիից մե հատ էլ էդ գահրումարից առնե, վուր մինձ մարդկանց տանն ածում ին:

Բայց տիկին Բարբարեն հասկացավ, որ պիանոյի մասին Յագորին գրելու միակ նպատակն այն է, որ մի քանի ամսով հետաձգե այդ խնդիրը և ապա զանցառության տա. այդ պատճառով խոսեց.

– Յագորը վու՞րն է, Մակարիան վու՞րն է, էդ ինչի՞ց իս խոսում: Դուն վուր հիմիկվանից էդպես քիսիդ բերանը դայիմ հուփ իս տալի, բաս լավ աղջիկ կանաս մարդու տա...:

– Ով վուր ուզե իմ փեսա դառնա, թող գա ջեր վուտնիրս լպատե, իժում իմ աղջիկը տանե: Մե քանի հարուր թուման փուղ տուր փեսին ու թքե էրեսին, նա ամեն բանի րագի կուլի, – պատասխանեց Ճանճուր Իվանիչը հպարտությամբ, վաղուց հասկացած լինելով փողի ամենակարող գորությունը:

Բայց տիկին Բարբարեն ոչինչ չասաց նրան և խռոված դուրս եկավ ամուսնու սենյակից:

Է

Գալով յուր դասեր մտտ, տիկին Բարբարեն ոչինչ չասաց նրան յուր ամուսնու սենյակում անցածի մասին. միայն օրիորդը յուր մոր դեմքի տխուր արտահայտությունից և նրա վրդովմունքից գուշակեց, թե նրա դեսպանախոսությունը յուր ուզածների մասին՝ անհաջող ընդունելության է հանդիպել: Բայց տեսնելով, որ մայրը ոչինչ չի հայտնում իրան, ինքը ևս չուզեց բան հարցնել:

Թե՛ տիկին Բարբարեն և թե օրիորդ Սոֆին այն գիշեր խիստ անհանգիստ անցկացրին:

Առավոտյան Քիտեսը հայտնեց յուր տիկնոջը, թե աղան գիշերը հեռագիր է ստացել և այսօր պատրաստվում է գնալ Կավկա, կապալի գործի համար, և իրան հրամայել է, որ ճանապարհագիր հանեն, և սայլակ վարձեն:

Այս հանկարծակի լուրն իսկույն փարատեց տխրության սև թախիժը, որ գիշերվանից սկսած կուտակվել էր տիկնոջ դեմքի վրա, և նրա գեղեցիկ աչքերը վառվեցան ուրախությամբ: «Թո՛ղ նա գնա, ես գիտեմ, թե ինչ կանեն»... – ասաց նա յուր մտքում:

Միայն ճանճուր Իվանիչը, առանց ոչինչ հայտնելու յուր ընտանիքին Կավկա գնալու մասին, վաղ առավոտյան տանից դուրս եկավ և գնաց փողոց:

Այնտեղ նա ամբողջ օրը հագիվ կարողացավ կարգադրել յուր գործերը: Երեկոյան հարկավոր պատվերները տալով

յոր գործակատարներին, նա վերադարձավ տուն, ուր ճանապարհորդական սայլակն սպասում էր դռանը: Նա ուղղակի մտավ յոր սենյակը և իսկույն հրամայեց Քիտեսին՝ տեղավորել սայլակի վրա յոր ուղևորության հարկավոր պիտույքները, իսկ ինքն սկսավ քրքրել յոր թղթերը :

– Նա այս գիշե՛ր է կամենում գնալ, – հարցրեց Քիտեսից տիկին Բարբարեն:

– Հրամմել եք, աղջիկ պարոն, – պատասխանեց իմերելը:

Տիկին Բարբարեն թեև մի կողմից ուրախ էր յոր ամուսնու հեռանալու համար, բայց մյուս կողմից նրա սրտին տիրեց խիստ ցավեցուցիչ տհաճություն, երբ տեսավ, որ յոր ամուսինն օտար երկիր է դիմում՝ առանց յոր կնոջն ու ընտանիքին հայտնելու յոր գնալու պատճառի և նպատակի մասին:

Նա ասաց Գրիգուլին, որ գնա տեսնե, թե յոր հայրը ո՞ր է գնում և ինչի՛ համար:

Պատանի գիմնագիստը մտավ հոր սենյակը:

– Դեպի ո՞ր եք պատրաստվում գնալու, հայրիկ, – հարցրեց նա:

– Չհանդամը, – պատասխանեց Ճանճուր Իվանիչը խորին վրդովմունքով:

Յուր հոր այդ կոշտ պատասխանից Գրիգուլի լեզուն կապվեց, և նա, սիրտը կոտրած, մի քանի րոպե հոր վրա նայելուց հետո դուրս գնաց նրա սենյակից:

Նա ասաց յոր մորը, թե ի՛նչպես պատասխանեց իրան հայրը:

Ճանճուր Ի վանիչի մի այդպիսի վրդովմունքը և ջհանդամ բառը պատճառ տվին տիկին Բարբարենին մտածել, թե յուր ամուսնու Կավկայի կապալի գործերը պիտի անհաջողության հանդիպած լինին, և որ նրա մի այդպիսի հանկարծակի ճանապարհորդությունը ոչինչ բարիք չէ գուշակում:

Նույն րոպեին Քիտեսը իմացում տվավ, թե աղան պատրաստվում է գնալու:

Տիկին Բարբարեն, օրհորդ Սոֆին և նրանց մյուս զավակները դուրս գնացին նրան ճանապարհ զգելու:

Նա արդեն նստած էր սայլակի մեջ: – Մուղայիթ կացեք, բճերքն ու քոծը բան չգողանան, ու դուք էլ հիռու կացեք անխելք մսխելեմեն, – ասաց նա՝ յուր վայրենի հայացքը ձգելով ընտանիքի վրա, որ ավելի սարսափելի էր գիշերային մթության մեջ:

– Քշե՛, – հրամայեց նա սայլապանին:

Ձիաները առաջ խաղացին, սայլակի զանգակները հնչեցին, անիվներն սկսան գլորվել փողոցի ողորկ քարահատակի վրա:

Տիկին Բարբարեն և յուր զավակները, երկար կանգնած դռանը՝ նայում էին նրա հետևից, մինչև զանգակների ձայնը լռեց, և սայլակն անհետացավ գիշերային խավարի մեջ:

Նրանք խորին տխրությամբ դարձան տուն:

– Նա մինչև անգամ մնաք բարով էլ չասաց մեզ, մայրիկ, – ասաց օրհորդ Սոֆին՝ ողորմելի կերպով նայելով մոր երեսին:

Մայրը ոչինչ չպատասխանեց, միայն աղջիկը տեսավ, որ նրա աչքերից գլորվում էին արտասուքի խոշոր կաթիլներ:

– Ահա՛ ի՛նչ է նշանակում հին մարդիկ, – կրկնեց օրհորդ Սոֆին, – նրանց մեջ չկա ո՛չ ծնողական սրտի քնքուշ զգացմունք և ո՛չ մարդավայել քաղաքավարություն...

Օրհորդը մի քանի խոսքերով մխիթարելով յուր մորը՝ գնաց յուր սենյակը:

Այդ գիշեր բոլոր Հացի-Գելենք անցկացրին ցավեցուցիչ տրտմությամբ: Հոր խստասրտությունն առավելապես զգալի եղավ օրհորդ Սոֆիին:

«Այս էլ աշխարհը... արդյոք ի՞նչ վայելչություն կա սրանում»... – ասաց նա հոգվոց հանելով և յուր գեղեցիկ գլուխը թաղեց բարձի մեջ:

Բայց քունը երկար ժամանակ մոտ չեկավ նրա աչքերին: Ճանճուր Իվանիչի բացակայությունը թեև մի կողմից անախորժ տպավորություն թողեց յուր ընտանիքի վրա, այնուամենայնիվ մյուս կողմից նա պատճառեց տիկին Բարբարեին բավական մեծ հաճություն, որ ազատվեցավ յուր ամուսնու վշտացուցիչ ծանրությունից, և օրհորդ Սոֆիին, որին այնքան ատելի էր հոր ներկայությունը:

Հենց Ճանճուր Իվանիչին ճանապարհ դրած գիշերվա առավոտը տիկին Բարբարեն պատրաստվեցավ օրհորդ Սոֆիի հետ միասին փողոց գնալ՝ նրա խնդրած իրեղենները գնելու: Թեև նա հարկավոր գումարը չուներ պատրաստի, բայց ամբողջ քաղաքի խանութներում ճանաչում էին հարուստ Ճանճուր Իվանիչի կնոջը, և այդ պատճառով նա

ամեն տեղ մեծակշիռ վարկ ուներ:

Առավոտյան տասը ժամին նրանք կառք նստեցին և, իրանց հետ առնելով Քիտեսին, դիմեցին դեպի Գոլովինսկի պրոսպեկտ:

Նրանք նախ և առաջ մտան մի ֆրանսիացու մոդնի մագազին. այդտեղ Փարիզի նորեկ մոդայի ձևերով, որ ընդունված էր քաղաքում, պատվեր տվին օրիորդի համար ոտքից գլուխ կարել մի քանի ձեռք հագուստ՝ պարահանդեսի համար առանձին, թատրոնի համար առանձին, հասարակ օրվա, զբոսանքի համար առանձին և տանը հագնելու համար առանձին, բոլորն այլևայլ տարագներով և գներով: Կար անող ֆրանսուհին չափերը վերցրեց, նրանք գրավ տվին և դուրս եկան:

Այնտեղից անցան մի այլ խանութ, ուր գնեցին կոշիկներ, գույնզգույն ձեռնոցներ, զանազան տեսակ գուլպաներ, հովանի, հովհար և այլ այդպիսի կանանց հարկավոր իրեղեններ:

Հետո մտան մի այլ խանութ, ուր վաճառում էին եվրոպական կարասիք. այդտեղ գնեցին աթոռներ, բազկաթոռներ, սոֆա, զանազան տեսակ սեղաններ և այլ տնային կահ-կարասիք:

Այնտեղից էլ անցան մի այլ խանութ, ուր վաճառում էին գրության պիտույքներ և գրասեղանի զարդե., այդտեղ գնեցին թանաքաման յուր պարագաներով, գեղեցիկ աշտանակներ, գրասեղանի ժամացույց, բրոնզից կամ կավճյա փոքրիկ կիսարձաններ, զանազան պատկերներ,

մեծ հայելիք և սենյակի այլ զարդեր, ինչ որ օրիորդի գեղասեր ճաշակին դուր եկավ:

Ճանապարհին նրանք մտան մի այլ խանութ, ուր օրիորդը գնեց զանազան նկարներով գրելու թղթեր, զանազան տեսակ նույնպես նախշուն ծրարներ, որոնցով միայն սիրահարական նամակներ են գրում օրիորդները սիրուն տղաներին:

Բայց դաշնամուրի գնելը նրանք թողին մյուս օրվան, որովհետև կեսօրից երկու ժամ արդեն անցել էր:

Նրանք դարձան տուն, մի քանի թեթև բան առնելով իրանց հետ կառքի մեջ, մնացածը թողնելով, որ Քիտեսը տուն բերե:

Օրիորդ Սոֆին գտնվում էր յուր հոգու զվարճալի դրության մեջ:

Գալով տուն, նա գրկեց յուր մորը և շնորհակալություն հայտնեց:

– Այսուհետև, մայրիկ, ես այլևս չեմ տխրիլ, – ասաց նա: – Միայն մեր գնած իրեղենների մեր այժմյան կացարանին ինքդ կվկայես, խիստ անհարմար են:

– Այդ մասին դու անհո՛գ կաց, սիրելիս, – պատասխանեց մայրը: – Ես այդ ևս կկարգադրեմ:

Եվ նույն րոպեին տիկին Բարբարեն իրանց տան վերի հարկի կեցողներին մի տոմսակ գրեց, որ նրանք մինչև առաջիկա շաբաթ օրը բոլոր սենյակները դատարկեն, հակառակ դեպքում նրանց դուրս կանեն ոստիկանության միջոցով:

Որովհետև կեցողները պայմանյալ ժամանակով չէին

վարձած իրանց կացարանը, այդ պատճառով ընդունեցին տանտիկնոջ պատվերը:

Քիտեսը յուր հետ բերեց բեռնավորված մշակների մի ամբողջ կարավան, և Ճանճուր Իվանիչի տան ներքին սենյակները լցվեցան բազմաթիվ խայտաճամուկ իրեղեններով:

Լիզան յուր սովորական մելամաղձական լուռությամբ, իսկ Ելենան յուր բնական մշտազվարճ դեմքով նայում էին նրանց համար խիստ զարմանալի իրեղենների վրա: Օրիորդ Սոֆին ինքն էր տեղավորում նրանց: Տիկին Բարբարեն կանգնած նայում էր յուր դասեր գործունեությանը:

Բայց փոքրիկ Ելենան դիմեց նրան այսպիսի հարցով.

– Մայրի՛կ, այդ բոլորը ո՞ւմն են:

– Սոֆիինը, – պատասխանեց տիկին Բարբարեն ծիծաղելով:

– Հապա ի՞նձ, – հարցրեց վշտանալով աղջիկը:

– Դու ի՞նչ ես ուզում:

– Մի հատ նոր խրժիկ, – պատասխանեց Ելենան յուր սիրուն գլուխը շարժելով:

– Չէ՞ որ դու արդեն խրժիկ ունիս:

– Չէ՛, մայրիկ, նա լավը չէ, – կրկնեց դժգոհելով փոքրիկ աղջիկը: – Նրա աչքերը կապույտ են, մազերը դեղին, ես չեմ սիրում: Ինձ համար առեք մի այնպիսի խրժիկ, որ Սոֆիինման սև աչքեր և սև մազեր ունենա:

– Չէ՞ որ քո աչքերն էլ կապույտ են և քո մազերը դեղնագույն, – կրկնեց մայրը:

– Իմ աչքերը կապույտ են, իրավ է, բայց մեր Թինան ասում է, թե հետո կսևանան, Սոֆիի աչքերի նման կդառնան:

Տիկին Բարբարեն ծիծաղեց փոքրիկ դստեր պարզ մտքի վրա,

– Բայց չե՞ս ուզի, որ Լիզի աչքերի պես լինին, – հարցրեց մայրը:

– Չէ, չեմ ուզում. ես Լիզի աչքերից վախենում եմ:

Իսկ Լիզան մի կողմնակի հայացք ձգեց քրոջ երեսին, և արդարև նրա աչքերը նույն բուրբուխ սարսափելի էին:

Մայրը սաստեց յուր երեխին, որ այդպես չխոսի քրոջ վրա և խոստացավ նրա համար գնել մի խրժիկ՝ սև աչքերով և սև մազերով:

Ելենան դուրս վազեց հայտնելու յուր մոր խոստմունքը իրանց դրացու աղջկան փոքրիկ Օլինկային:

Ը

Օրը կյուրակե էր:

Հացի-Գելենց տների վերին հարկում, ընդարձակ, բավական ճաշակով զարդարված դահլիճի մեջ օրհորդ Սոֆին հոտավետ յուղերով օծված՝ կանգնել էր մեծ հայելու առջև. ֆրանսուհի կար անող կինը հազցնում էր և ուղղում նոր զգեստները:

Նրա մայրը և քույրերը ուրախությամբ նայում էին վրա:

Երբ օրհորդը բոլորովին հագնվեցավ, երկու անգամ անցուդարձ արավ դահլիճի մեջ, հրճվելով նայեց յուր վրա հայելու մեջ, և ապա հարցրեց ֆրանսուհուց՝ նրա մայրենի լեզվով.

– Ի՞նչպես է:

– Խիստ հարմար է, օրհորդ, – պատասխանեց կար անողը:

– Խիստ հարմար է, – նույնպես կրկնեց տիկին Բարբարեն:

Օրհորդն այդ լսելով ավելի ուրախացավ, ժպտաց և դարձյալ կանգ առավ հայելու առջև, և մի փոքր ևս յուր հագուստով հրճվելուց հետո, նա մոտեցավ յուր մորը և նրա ձեռքը համբուրեց ու շնորհակալություն հայտնեց:

Մայրը նույնպես զրկեց յուր դստերը, շնորհավորեց նրա հագուստը, «բարով մաշես» ասաց և մաղթեց նրա համար բախտավորություն:

Կար անող կինը հեռացավ:

Ժամը տասն էր:

Օրիորդ Սոֆին խնդրեց մորից՝ կառքով գնալ մի փոքր զբոսնելու:

Նա ցանկանում էր յուր նոր հագուստով այն օրը երևալ քաղաք հասարակությանը:

Քառորդ ժամից հետո փառավոր կառքը կանգնած էր դռանը:

Նրանք նստեցին: Կառքը սահեցավ:

Երկու անգամ նրանք պտույտ արին Գոլովինսկի պրոսպեկտով, հետո դիմեցին դեպի Մուշտայիդ:

– Այդ ի՞նչ ապրանք է, – հարցրեց յուր ընկերից ռուսերեն մի հայ երիտասարդ, բուլվարի վրայից ցույց տալով օրիորդ Սոֆին,

– Ապրանքը արդեն հիանալի է... բուրրովին նոր և թարմ... բայց ափսոս որ վաճառողը հրեա է...

– պատասխանեց մյուս երիտասարդը նույն լեզվով, մատնեքով իր նորաբույս ընչացքի հետ խաղալով:

– Ո՞վ է այդ:

– Հացի-Գելենց ճանճուր Ի-վանիչը:

– Ափսո՛ս, – կրկնեց առաջինը: – Խանութն անմատչելի է:

– Այդ ոչինչ, – պատասխանեց երկրորդը: – Այդ աղջիկն ինքը՝ ճանապարհ կտա հաճախորդներին:

– Այո՛, – ասաց առաջինը՝ համոզվելով ընկերի խոսքերից.

– դա ևս կընտելանա մեր աշխարհի պիտույքներին, թեև այժմ անհամբույր է նա իբրև վայրենի եղջերու:

Նրանք զբոսանքից դարձան տուն երկու ժամին:

Ճանճուր Իվանիչի գնալուց հետո Հացի-Գելենց տանը գարնանալի փոփոխություններ եղան, որոնք խիստ ազդու ներգործություն ունեցան օրիորդ Սոֆիի ներկա և ապագա կյանքի վրա: Նրանց կացարանն ընդունեց կատարյալ գեղաճաշակ կերպարանք: Ճաշի և ընթրիքի սեղանը օրըստօրե ճոխանում էր եվրոպական խոհարարի նուրբ և համադրամ խորտիկներով: Ծառաների թվին ավելացավ և մի մանկահասակ սպասավոր, կարճ ֆրակով, սպիտակ ձեռնոցներով և ճոճոան կոշիկներով, յուղած և կոկած գլխի մագերով և բավական ախորժելի դեմքով: Աղախինների թվին ավելացավ և մի մանուկ ռուսուհի օրիորդ, կլորիկ, սպիտակ, շիկահեր, մշտագվարճ դեմքով, Մաշա անունով: Ախոռատան բակում միշտ պատրաստ էր փառավոր տնային կառքը, զույգ կապուտիկ ձիաներով և մանկահասակ կառավարով, հաստիկ ու կարմիր թշերով, սև մագերով և սև աչեքերով, մի բարձրահասակ տղամարդ, Կազանի թաթարներից:

Ջրոսանքները թե՛ կառքով և թեոտքով ամեն օրվա սովորություններ եղան: Գիշերվա խնջույքները, որ նրանք տալիս էին նրբաճաշակ քաղցրավենիքներով և հազվագյուտ մրգեղեններով, հրոշակ ստացան բոլոր քաղաքում: Թատրոնում մի հատուկ լոժա օրիորդ Սոֆիի անվան նվիրական պատիվը ստացավ: Կար անող ֆրանսուհին և վարսահարդար եվրոպացի տիկիները սկսան շուտ – շուտ երևալ այնտեղ: Միով բանիվ, Հացի-Գելենց ընտանեկան և տնտեսական կյանքի

պարզ աղքատիկ բնավորությունն ընդունեց նրբության և շռայլության բոլոր կործանիչ ձևերը:

Բայց դրանցից և ոչ մեկը չէր բավականացնում օրհորդ Սոֆիի գաղտնի բաղձանքներին: Նրա սիրտը դրանցով դարձյալ գոհ չէր: Նա երբեք ուրախ չէր լինում: Նա, ասես թե, որոնում էր մի այլ բան: Բայց ի՞նչ բան: Նա ինքը որոշակի կերպով չէր կարողանում բացատրել իրան: Միայն հարածամ թախծալի էր՝ անցկացնելով անքուն գիշերներ:

Նրա օրերը անցնում էին խիստ դատարկությամբ: Առավոտները շատ անգամ մինչև տասը կամ տասներկու ժամը նա չէր դուրս գալիս յուր ննջարանից: Երբ որ դուրս էր գալիս, նրա դեմքը լինում էր խիստ գունատ և դալկացած. նա տաղտկալի էր, և կարծես թե ծուլանում էր շարժվելուց:

Նա լվացվում է, սրբվում և դիմում է դեպի յուր հայելին, ամբողջ ժամերով չի հեռանում նրանից, սանրվում է, օծվում է և հագնվում:

Հետո մտնում է նա դահլիճ, մոտենում է դաշնամուրին, մի քանի րոպե նրա քնքուշ մատները խաղում են ստեղունքների վրա, նա երգում է, ոգևորվում է... բայց հանկարծ, որպես թե նրա սրտի վրա սառը ջուր ածեին, նրա միտքն է ընկնում մի բան, և նա դադարում է երգելուց... և խորասուզվում է խորին մեղամաղձական լռության մեջ:

Այնուհետև նա մտնում է յուր առանձնասենյակը, կանգնում է մի պատկերի առաջ, որ դրած էր նրա գրասեղանի վրա, և երկար հիացմամբ նայում է վրան: Նրա մտքից անցնում են հազարավոր մտածմունքներ...

նա ժպտում է... նա համբուրում է պատկերը... և ապա թաքցնում յուր խորհրդավոր պահարանի մեջ:

Նա նստում է գրասեղանի հանդեպ, առնում է մի գիրք և կամենում է գբադվել ընթերցանությամբ: Մի քանի րոպե նրա գեղեցիկ աչքերը վազում են տպած տողերի վրայից: Հանկարծ փողոցից լսվում է մի կառքի ձայն: Նա ձգում է գիրքը և վազում լուսամուտի հանդեպ: Նայում է՝ եթե անցնողը մի ծերունի աստիճանավոր է կամ մի վաճառական յուր յուղոտ ֆուրաշկով և սև կաբայով, ձեռքով մեջքին կնքում է նրա ետևից և երեսի վրա մի քանի արհամարհական ծամածռություններ գործելով, տհաճությամբ վերադառնում է յուր տեղը: Իսկ եթե անց կենողը մանկահասակ երիտասարդ է, փառավոր հագնված և վայելուչ կերպով թեք ընկած կառքի մեջ, յուր վարդագույն շրթունքներով բռնած բարակ պապիրոսը, – նա կանգնում է, նա երկար ու երկար նայում է նրա վրա, մինչև կառքը հեռանալով բոլորովին անհետանում է:

Նա այլևս չէ հեռանում նվիրական լուսամուտից: Նա տեսավ, որ մոր հետ անցնում է մի մանուկ օրիորդ, գեղեցիկ հագնված, երեքուն քայլերով, նրա հագուստի՝ ոչխարի դնակի նման ուռուցավոր ձևը հիանալի պճրանք էր տալիս նրա ընթացքին: Օրիորդ Մոֆիին դյուր էր գալիս մի այդպիսի արհեստական ձևը: Նա վազում է դահլիճը, մոտենում է հայելուն, փորձում է ինքը ևս մի այնպիսի ձև տալ յուր իրանին: Նա կորանում է... Մի քանի անգամ անցուդարձ է անում հայելու առջև: Ուրախանում է... ժպտում է նա...

«Այսպես լավ է», ասում է նա յուր մտքում, և կարծես թե ինքը յուր վրա սիրահարվում է...:

Նա դարձյալ դիմում է դեպի նվիրական լուսամուտը: Անցնում է մի այլ օրհորդ, որի հագուստի գույնը և ծավվածույքը յուրի նման չեն, նրանք բոլորովին այլ ձև ունին: Հավանում է այդ՝ օրհորդ Սոֆին և հետաքրքրվում է գիտենալ, թե այդ ո՞ր մագազինում է կարված: Եվ միևնույն րոպեին ափսոսում է նա, թե ինչու ինքը ևս այնպես չէ կարել տվել:

Կամ թե տեսնում է նա մի օրհորդ, որի շագանակագույն գիսակը խիստ թանձր է կամ նրա աչքերը բաց երկնագույն են և կամ դեմքը խիստ գունատ է. դրանք նույնպես գրավում են նրան, և նա տխրում է, թե ինչո՞ւ յուր թշերը վարդի գույն ունին, կամ յուր աչքերը սևորակ են, և գլխի գիսակը սև սաթի նման, բայց ոչ այնքան թանձր, որպես այն օրհորդինը, շնտածելով, որ նրա գիսակի մեջ մի բաթման կեղծծամ է դրած:

Եվ այդպես՝ մեր փոփոխամիտ հերոսուհին ոչինչ բանով գոհ չէ: Նա չունի կիրթ ճաշակ դեպի գեղեցիկը, դեպի պատշաճավորը և դեպի վայելուչը: Ամեն մի նոր երևույթ, ամեն մի նոր առարկա ծնեցնում էր նրա սրտի մեջ նորանոր ցանկություններ:

Արդարև, մի այնպիսի սևաթորմիկ գերդաստանի գավակը, մեծացած հասարակ ընտանեկան շրջանի մեջ, որպիսին Հացի-Գելենք էին, երբեք չէր կարող ունենալ կրթված ճաշակ: Իսկ դպրոցի փակված վանդակում նա

Հէր կարող ծանոթանալ արտաքին աշխարհի հետ: Այգ պատճառով նրա սրտում չկար ոչինչ հիմնավոր բան, այլ ցնորական և երագամոլ երևակայություններ միայն:

Ահա՛ այդպես դատարկությամբ էին անցնում մեր հերոսուհու օրերը:

Մի օր առավոտ օրիորդ Սոֆիի մոտ եկավ Աննա Եզորովնան:

Մանկահասակ օրիորդը, տեսնելով ընկերուհու կացարանի փառավոր զարդարանքը և նայելով յուր չորս կողմը, ժպտալով նրա ձեռքն առավ և ասաց ոռուսերեն.

– Այժմ արդեն կարելի է շիկ տալ...:

Օրիորդ Սոֆին նույնպես քաղցր ժպտալով, պատասխանեց նրան.

– Այո՛, այժմ կարելի է ասել, թե ապրում ենք...

Նրանք հարցնելով միմյանց առողջությունը, և ընդունելության սովորական ծեսերը կատարելուց հետո, օրիորդ Սոֆին ման ածեց յուր ընկերուհուն բուր սենյակները, ցույց տվավ նրան յուր գնած իրեղենները և յուր նոր հագուստների մինչև վերջին թելը, հայտնեց յուր դիտավորությունը՝ նորոգություններ անելու համար:

Աննա Եզորովնայի դեմքը բացատրում էր ուրախություն, օրիորդ Սոֆին նույնպես գտնվում էր յուր հոգվո գվարճալի տրամադրության մեջ:

– Այո արդեն հրա՛շք է, Սոֆի, – ասաց նրան Աննա Եզորովնան: – Դու ի՞նչպես կատարեցիր այս բուր հեղափոխությունը առանց պատերազմի և առանց զոհերի:

Աննա Եզորովնայի խոսքը Հացի-Գելենց ընտանեկան կյանքի վերանորոգության համար էր:

– Մեր պատերազմը մնացել է հորս վերադարձից հետո,
– պատասխանեց նա ծիծաղելով:

– Այդ ոչինչ... – պատասխանեց Անիչկան, և նրա փափուկ դեմքի վրա երևեցան խիստ ծամածռության նշաններ:

– «Հարսանիքից հետո գուռնա չեն ածում»: Ամեն ինչ արդեն վերջացած է...: Նրանք նստեցին օրհորդ Սոֆիի կաբինետում:

– Դու այսօր Ալեքսանդրյան այգո՞ւմն էիր, – հարցրեց նրանից օրհորդ Սոֆին:

– Այո՛, – պատասխանեց Անիչկան:

– Ասա՛, խնդրեմ, ո՞վ էր այն երիտասարդը՝ բարձր հասակով, սև, գանգուր մազերով, նորաբույս ընչացքներով, գեղեցիկ դեմքով, սև բարխաստյա կարճիկ սերթուկով... փոքրիկ ակնոցներով...:

Եվ նա սկսավ նկարագրել գեղեցիկ երիտասարդին, որ այնքան գրավել էր յուր ուշադրությունը:

– Դա՛, այդ դու Շերիմովին ես ասում, – պատասխանեց Անիչկան: – Նա նոր է ավարտել Մոսկվայի համալսարանը:

– Ա՛խ, ի՛նչպիսի փառավոր պարոն է նա:

– Նա առաջին ֆրանտն է մեր քաղաքում: Դու հավանեցի՞ր նրան:

– Ինչպե՞ս չհավանեի:

– Ելիսավետն էլ նրա համար խելքից էլած է:

– Ո՞րտեղ է բնակվում, – հարցրեց հետաքրքրվելով օրհորդ Սոֆին:

– Նա բնակվում է Սոլովակում:

– Նա մի՞շտ լինում է այգում:

– Համարյա՛ ամեն օր:

Եվ նրանք երկար խոսեցին Մոսկվայի համալսարանի ուսանողի մասին, մինչև որ օրհորդ Սոֆին ասաց.

– Ես վճռել եմ անպատճառ ծանոթանալ նրա հետ:

– Այո՛, արժե ծանոթանալ, – կրկնեց Անիչկան խորին հուզմունքով:

– Դու լսե՞լ ես նոր համբավ, – խոսքը փոխեց նա:

– Ի՞նչ, – հարցրեց օրհորդ Սոֆին հետաքրքրվելով:

– Օրհորդ Մահակյանը նշանվել է:

– Ասա՛, խնդրեմ, ո՞ւմ վրա, – շտապով հարցրեց օրհորդ Սոֆին:

– Տոլմա – ուտողի տղա Մոսիկոյի վրա, – պատասխանեց Անիչկան ծիծաղելով:

– Չէ՛, դու կատակ ես անում, Անիչկա, – զարմանալով կրկնեց օրհորդ Սոֆին:

– Ո՛չ, հավատա, ես դորդ եմ ասում:

– Ասոված իմ, այդ ի՞նչ հիմարություն է:

– Ընդհակառակն, շատ խելոքություն է, – նրա խոսքը կտրեց Անիչկան: – Գիտե՞ս որքան հարուստ է այդ Մոսիկոն:

– Դիցուք թե հարուստ է, բայց նա ինչի՞ նման է:

Եվ օրհորդ Սոֆին սկսավ նկարագրել նրա տգեղությունը:

– Գեղեցիկ երիտասարդներ միշտ կարող է գտնել օրհորդ Մահակյանը և՛ նրա կինը լինելուց հետո, բայց փող, ո՛չ ամենայն ժամանակ:

– Վերջապես այդ հիմարություն է:

Անիշկան խորհրդավոր կերպով գլուխը շարժեց և ասաց.

– Նա յուր հաշիվը լավ գիտե... Նրան ասել են այդ, նա պատասխանել է, թե ինձ այնպիսի ամուսին պետք է, որ օրը մի տեսակ հագուստով հանդես դուրս գամ:

– Նա հենց վարժարանում այդպես հիմար էր:

Մահակյանի նշանվելու վրա երկար խոսելուց հետո, Աննա Եգորովնան նորոգեց հարցը Նատոյի Կոչորի անցքի մասին, որ մի քանի օր առաջ կիսատ էր մնացել. օրհորդ Սոֆին լրացնելով յուր պատմությանը, ավելացրեց.

– Այդ Նատոներից մի քանի հատ ևս այժմ ավելացել է մեր վարժարանում:

Աննա Եգորովնան սկսեց թախսանձել, որ հայտնի, թե ովքեր են նրանք, բայց օրհորդ Սոֆին պատասխանեց, թե ինքը սովոր չէ հայտնել այլոց գաղտնիքները:

Հետաքրքիր օրհորդը վշտացավ այդ պատասխանից, ասելով.

– Սոֆի, դու բոլորովին անկեղծ չես ինձ հետ, մինչդեռ ես քեզանից բան չեմ ծածկում:

Օրհորդ Սոֆին, նկատելով յուր ընկերուհու տրտունջը՝ ասաց.

– Խղճմտանքի ընդդեմ է բամբասել նրանց այդպիսի հանցանքների համար. չէ՞ որ մենք ամենքս էլ ունինք այդպիսի թուլություններ:

Աննա Եգորովնան ծիծաղեց:

Օրհորդ Սոֆին հնչեցրեց գրասեղանի վրայի փոքրիկ

զանգը.

Ներս մտավ ռուս աղախին Մաշան:

– Մաշա՛, մի քանի տեսակ մուրաբա բեր, – հրամայեց օրհորդը աղախնին:

– Հրամմել եք, – ասաց թեթևաշարժ աղախինը և շտապով դուրս գնաց:

Օրհորդ Սոֆին դիմեց յուր հյուրուհուն.

– Այնպիսի լավ մուրաբեք ունիմ, Անիշկա՛, մի խոսքով հիանալի:

– Այժմ քեզ մոտ ամեն ինչ կգտնվի, – պատասխանեց հյուրուհին:

– Դեռ ո՛չ ամեն ինչ, Անիշկա... – խորհրդավոր ձայնով պատասխանեց օրհորդ Սոֆին:

Աննա Եգորովնան գուշակելով, թե ինչ է կամենում ասել նա, ասաց ժպտալով.

– Իմ կարծիքով միայն մի բան պակաս է, Սոֆի:

– Ի՞նչ:

– Դու արդեն գիտես...

Օրհորդ Սոֆին ծիծաղեց: Նրա դեմքը բացատրում էր ներքին զվարճություն:

– Ի՞նչ խորամանկ ես դու, Անիշկա՛, – կրկնեց նա:

Սույն միջոցին Մաշան մի թանկագին արծաթյա սկուտեղի վրա ներս բերեց զանազան տեսակ ազնիվ մուրաբաներ, որոնք ածված էին փոքրիկ հախճապակյա ափսենների մեջ, և դրեց բոլորակ սեղանի վրա, որի մոտ նստած էին նրանք:

Նույն րոպեին ներս մտավ տիկին Բարբարեն, և տեսնելով

յոր դուստրը և նրա հյուրուհին, շատ ուրախացավ՝ ասելով.

– Ահա՛ այդպես լավ է:

Նրանք փոխեցին իրանց խոսակցության նյութը:

Ժ

Օրիորդ Սոֆին նույն օրվա երեկոյան պահուն ստացավ Աննա Եգորովնայի ուղարկած գրքերը: Դրանք մի քանի հատոր Տուրգենևի, Պիսեմսկու ռոմաններից էին: Սկզբում մոր երկյուղից ստիպված էր այդ գրքերը յուր բարձի տակ թաքցնել կամ գիշերները գաղտնի կարդալ, իսկ այնուհետև նա շարունակ զբաղված էր այդ գրքերի ընթերցանությամբ բոլորովին համարձակ, որովհետև նրա ծնողները և բոլոր տանեցիք ամենևին հասկացողություն չունեին, թե ի՛նչ է ռոման ասած բանը:

Այնուհետև օրիորդն այլևս դուրս չէր գալիս յուր առանձնասենյակից. նա երևում էր յուր մորը միայն առավոտը, ճաշին և ընթրիքի ժամանակ, և մեկ էլ՝ երբ նրանց մոտ հյուրեր էին գալիս: Մայրը հարցնում էր նրան, թե ի՞նչ է շինում նա ամբողջ օրը յուր սենյակում փակված: Օրիորդը պատասխանում էր՝ «զբաղված եմ»:

Նա անդադար կարդում էր և կարդում... և այդ բանաստեղծական գրքերի անհատական աղբյուրից ձևակերպում էր նոր գաղափարներ:

Այդ գաղափարները, օրըստօրե տպավորվելով և կերպարանագործվելով նրա թարմ ուղեղի մեջ, ծնեցին նրա գլխում երևակայական ցնորքներ, որ շատ անգամ արթուն կամ քնի մեջ ևս երագում էր:

Երբեմն գիշերային քաղցր երագների մեջ նրան

պատկերանում է մեծահանդես բայ: Դահլիճը լուսավորված է կուրացուցիչ փայլողությամբ: Հանդիսականները եռ են գալիս գույնզգույն հագուստներով: Մետաքսը, շալը, ոսկին, արծաթը և գոհարեղենները, արհեստի վայելուչ հարմարությամբ, վառվում են, խշխշում են և ալեկոծվում...:

Մեր երագամուլ հերոսուհին, վառված ադամանդներով ու պճնված գեղեցիկ հագուստներով, սիգաճեմ ընթացքով մտնում է բալի դահլիճը: Բազմությունը դորդում է: Բոլորի ուշադրությունը դառնում է դեպի նա: «Ահա գեղեցկության դիցուհին», – լսելի են լինում հիացման ձայներ: Մուգիկան հնչում է, պարահանդեսը փոթորկվում է: Մի կարճիկ տղամարդ, հաստ փորով և ուռած թշերով, առաջարկում է օրիորդին յուր ձեռքը՝ պարելու: Նա հրաժարվում է: Մոտենում է մի այլը՝ մեծ էպուլետներով և օրդեններով պատած կուրծքով: Նա դարձյալ հրաժարվում է: Մոտենում է քաղաքավարությամբ մի այլը՝ պճնազգեստ երիտասարդ, բարձրահասակ, նրբակազմ, գանգրահեր և խիստ գեղեցկադեմ: Օրիորդը կանգնում է: նրանք պտտվում են որպես անիվ: Մի քանի անգամ օրիորդի փափուկ կուրծքը և կիսամերկ բազուկները հեզիկ շփվում են յուր պարրնկերի թևերին: Օրիորդը յուր մարմնի բոլոր կազմության մեջ զգում է էլեկտրական ցնցողություն: Պարի ձևը փոխվում է: Օրիորդը իրան ձևացնելով թե հոգնեց, նստում է: Նրա պարրնկերը շնորհալի կերպով մոտեցնում է նրան աթոռ: Օրիորդը իր գոհությունը հայտնում է գլխի հեզիկ շարժումով: Պարրնկերը չի հեռանում նրանից: Օրիորդը լսում է նրանից մի քանի

քնքուշ խոսքեր...

Երբեմն մեր հերոսուհին երագում էր, թե նա թատրոնումն է. ինքը փառավորապես նստած է լոժայի մեջ: Հանդիսականները վառվում են բյուրավոր պճրանքով: Քաղցրաձայն մուգիկան հնչում է: Իտալուհին անուշ ձայնով երգում է: Լոժաները լիքն են սիրուն աղջիկներով: Բայց նրանցից և ո՛չ մինը յուր նման հագնված չէ: Հանդիսարանում աթոռներն ու բազկաթոռները լիքն են բազմաթիվ երիտասարդներով: Բայց նրանցից ո՛չ մինը չէ նայում բեմին: Նրանց դիտակներն ուղղված են դեպի յուր լոժան...:

Եվ երբեմն էլ երագում էր նա, թե գտնվում է մի այգու մեջ, յուր գլուխը զարդարված է ծաղիկներով: Մի գեղեցկադեմ պատանի, չոքած յուր առջև՝ աղաչում է... և արտասուքը մարգարտի նման գլորվում է նրա սիրուն աչքերից... «Ես սիրում եմ քեզ... Սոֆի»: Այդ մոգական ձայները զարկվում են նրա ականջներին:

Ահա այդպես մեր սիրուն հերոսուհին, յուր գիշերային հանգստյան մեջ, հրապուրվում էր այդպիսի երևակայական պատկերներով: Եվ ամբողջ օրը նրա մտքից չէին հեռանում այդ գիշերային հիմար երագները:

Այո՛, մի կատաղի ախտ գարիուրելի կերպով բոցավառվում էր նրա սրտի մեջ – դա էր սերը:

Վերջին օրերը օրիորդ Սոֆին անսածեց յուր երևակայական երագներին տալ որևիցե իրողական կերպարանք: Իսկ այդ փափագին հասնելու հնար չէր լինում

մի քանի արգելափոխ պատճառներով: Եվ գլխավորապես այն էր պատճառը, որ Հացի-Գելենց ընտանեկան կյանքի շրջանը՝ ինչպես հայտնի է մեր ընթերցողին, խիստ նեղ էր, մռայլոտ և անմատչելի: Թեև վերջին օրերը տիկին Բարբարեն նրան բավական ընդարձակ և փառավոր կերպարանք տվավ, բայց այնուամենայնիվ այդ արտաքին շքեղությունը բավական չէր սրբելու նրանցից հին կեղտը, և առիթ տար նրանց հարաբերություն ունենալ հասարակության բարձր դասակարգի անհատների հետ, ուր դեգերում էր միշտ օրհորդ Սոֆիի միտքը: Նրանց երթևեկները տակավին հասարակ մարդիկ էին – մի քանի կաբավոր մորթե գդակով փողոցի առևտրական տղամարդիկ, մի քանի աղջիկներ՝ կոլոված իրանց դերիաների մեջ, նախշուն թասակրավիներով, և մի քանի քաթիպավոր կանայք իրանց մերձավոր ազգականներից: Բայց այդ տեսակ մարդիկ ո՛չ միայն չէին կարող գրավել օրհորդ Սոֆիի ուշադրությունը, այլ սկսած նրա վարժարանի կյանքից, ատելի էին նրան: Թեև նրանցից շատերը գիտեին մի քանի հատ ու կտոր պոժոլուստ – մոժոլուստա ասել և գլուխ տալու կամ ձեռք բռնելու միջոցին ոտքը գետնին քսել, բայց այդպիսի կապկորեն քաղաքավարությունները առավել զայրացնում էին նրան, և նա չէր կարող հարգանք զգալ դեպի այդպիսի մարդիկ:

Միակ հյուրը, որին պատվում էր օրհորդ Սոֆին, Աննա Եգորովնան էր, որ նրան զվարճացնում էր՝ բերելով երբեմնապես զանազան լուրեր:

Բայց վերջին օրերը օրհորդի ուշադրությունը գրավեց մի պատանի գիմնագիստ, վեցերորդ դասարանի աշակերտ Նիկոլ Մայիլով անունով:

Մայիլովը տասնութ տարեկան էր, քնքուշ կազմվածքով, գեղեցիկ դեմքով, քաղցրաբարո և բարեսիրտ պատանի, հին, ազնվական տոհմից: Նա թեև խիստ փափուկ էր մեծացած, բայց բավական բարեկիրթ, խելացի և ամոթխած էր: Մի փոքրիկ նկատողությունը կարող էր նրան վրդովմունք պատճառել, և նա կարմրում էր մինչև ականջները:

Նա Գրիգորի դասընկերն էր, և շատ անգամ գալիս էր նրա մոտ սերտողության համար:

Օրը կյուրակե էր:

Տիկին Բարբարեն վաղ առավոտյան գնացել էր մի ազգականի տուն: Օրհորդ Սոֆին միայնակ կանգնած, պատշգամբից նայում էր դեպի բակը: Հանկարծ երևեցավ Մայիլովը մի քանի տետրակներ թևի տակին: Տեսնելով օրհորդին, նա մոտեցավ, բարևեց և կարմրելով հարցրեց.

– Ասացե՛ք, խնդրեմ, տա՞նն է Գրիգորը:

– Ո՛չ, նա մի քանի րոպե առաջ դուրս գնաց,
– պատասխանեց օրհորդը ռուսերեն:

Մայիլովը դարձյալ գլուխ տվավ և կամենում էր հեռանալ:

– Ինչո՞ւ, Նիկոլ, այդպես շուտ, – ասաց նրան օրհորդը:
– Մի փոքր սպասեցեք, նա շուտ կվերադառնա:

Մայիլովը կանգ առավ:

– Նե՛րս գնանք, – ասաց օրհորդը:

Նրանք մտան դահլիճը:

Օրիորդը նստավ լուսամուտի մոտ, որ նայում էր դեպի Մթածմինդայի բակը, և խնդրեց գիմնագիստին՝ նստել յուր մոտ:

Օրիորդը հնչեցրեց զանգը, ներս մտավ աղախինը:

– Մաշա՛, պատրաստեցեք սուրճ, կաթնով, եթե սեր չկա:

Աղախինը հեռացավ: Օրիորդը դիմեց դեպի պատանի հյուրը այսպիսի հարցով.

– Ի՞նչ տետրակներ են դրանք:

– Մեր ուսանելի առարկաները, – պատասխանեց Մայիլովը:

– Եթե կարելի է, խնդրեմ, տաք ինձ նայեմ նրանց:

Մայիլովը տվավ նրան յուր տետրակները:

Օրիորդը դրեց լուսամուտի վրա գիմնագիստի կեղտոտ և կիսամաշ տետրակները և ուշադրությամբ նայում էր նրանց վրա և թերթում: Նրանց մեջ, խառն և անորոշ գրիչով, մի տեղ թանաքով, մի տեղ մատիտով, նշանակված էին նկատողություններ զանազան առարկաներից. իսկ մի քանի տեղ նկարված էին աշակերտական կյանքից խեղկատակ պատկերներ, օրինակ՝ գլուխներ՝ ահագին և երկար քթով, կմախքներ՝ այլանդակ կերպարանքներով և այլ պեսպես անորոշ և խառնափնթոր գծագրություններ:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.